

STRATEJİK İSTİHBARAT*

Ümit ÖZDAĞ**

The intelligence is not only a wide subject, but also a concept that its borders could not be drawn very easily. However, the need to determine borders and definition of the contents of this concept is vital for a strategic analyst. This essay, while underlines meaning and importance of the strategic intelligence, it provides the reader a trustworthy guidance as well.

İstihbarat, Türk toplumunda korkulan, sık sık olumsuz anlamda kullanılan, uzak durulması gerektiği düşünülen bir faaliyet biçimidir. Oysa, diğer yandan bu bir çelişkidir, çünkü toplum olarak da “dedikodu” gibi bir istihbarat türünü, günlük yaşamın her anına ve uzantısına sokmuş bir yapımız vardır. Bir yandan istihbarattan korkmanın diğer yandan günlük yaşamda dedikoduyu seviyor olmanın çelişkili olduğu görünse de aslında hiçbir çelişki yoktur. İstihbaratı, dedikodu gibi algılamamızın, yaptığı şeyin, yani dedikodunun iyi bir şey olmadığını bilmenin bir sonucu olarak yapılan bir yansıtma sonucu, istihbarata olumsuz gözle bakılır; istihbarat, “resmî dedikodu” veya “resmî ispiyonlama” şeklinde algılanır. İstihbaratın ve istihbaratçının kötü algılanmasının ardındaki bir diğer gerçek de, istihbaratı etkisiz hale getirmek için yapılan bilinçli ve bilinçsiz olumsuz propagandadır. Bu olumsuz bakışta tabii ki, 2. Abdulhamit’ten bugüne uzanan, istihbarat pratiğindeki uygulama yanlışlıklarının da büyük payı olduğu bir gerçektir.

Ancak, istihbarat ile ilgili toplumsal hafızada yer alan olumsuzluk sadece uygulamadaki olumsuzluklar ve olumsuz propagandadan değil, istihbarata yüklenen işlevsel anlamdan da kaynaklanmaktadır.

Bu anlamı, kelimenin etimolojisi açık bir şekilde ortaya koymaktadır. İstihbarat kelimesi, Arapça “istihbar etme” haber ve bilgi alma kelimesinin çoğuludur. Bu açıdan, kocasının kendisini aldatıp aldat-

* Bu makale 2003 yılı başında yayınlanacak olan “Stratejik İstihbarat-İstihbarat Teorisinin Kuramsal İncelemesi” adlı kitabın bir bölümünü oluşturmaktadır.

** Prof. Dr., ASAM Başkanı, Diyanet Araştırmaları Merkezi (DİYAM) Kurucu Başkanı.

Avrasya Dosyası, İstihbarat Özel, Yaz 2002, Cilt: 8, Sayı: 2, ss. 109-149.

madığını öğrenmek için araştırma yapan bir kadının yaptığı araştırmanın teknik açıdan ve felsefesi itibarıyla istihbaratın yaptığından pek bir farkı yoktur.

İngilizce’de ise, istihbarat kelimesinin karşılığı olan kelime *intelligence*, akıl, zeka, anlayış haber, bilgi ve istihbarat anlamına gelmektedir. Bu dilde vurgu, haberin toplanmasında değil, toplananların birleştirilmesinde ve değerlendirilmesindedir. Belki de bizim toplumumuz bilgi “malûmatın” derlenmesine daha fazla ağırlık verdiği için yapılan istihbarat, Amerikalılar İngilizler, malûmatın değerlendirmesine ağırlık verdiği için *intelligence* sözcüğü ile aynı faaliyeti nitelendirmekte kullanmışlardır.

Bu iki yaklaşımı basit birer etimolojik farklılık olarak görmek mümkün değildir. Bu iki yaklaşımın bunun çok ötesinde politik ve sosyal sonuçları belirlemektedir. Bu noktada vurgulanması gereken önemli bir hususun da istihbarattaki başarı ile genel olarak araştırmacı ve keşifçi ruh arasında önemli bir bağ olduğu hususudur.

Dünyayı her türlü bilimsel veya sportif merak ile araştıran ve onun üzerinde hakimiyet kurmaya çalışan toplumlar ile kayıtsız, keşif ve araştırma ruhunu yitirmiş toplumlar arasında istihbaratta başarı açısından önemli bir fark olacaktır. İstihbarata ve istihbaratçıya gizli bir dedikodu ve dedikoducu yansıtması ile bakan ve istihbaratçı ile bir araya gelmesi durumunda istihbaratçının kendisini baskı altına alacak bilgilere ulaşacağını bilinçaltına kazıyan, istihbaratçı karşısında kendisini zayıf hisseden Türk karar alıcılar, mümkün olduğunca istihbaratçılardan ve istihbarattan uzak bir yaşamı tercih etmekte, karar sürecine istihbarat analizlerinin sonuçlarını mümkün olduğunca az dâhil etmektedirler.

Oysa, politikacıları ve karar alıcıları (his ve kanaatlerinden hareket ile değil de) kanıt ve analize dayanan bir düşünce ve çalışma tarzına ancak istihbarat itebilir. H.H. Ransom’ un da belirttiği gibi, ulusal politikanın oluşturulmasında istihbarat ile siyasal yapının ilişkisi, daha geniş bir çerçeveden bakıldığında bilgi-eylem ilişkisi, kadar önemli bir faktör yoktur. İstihbarat, diplomasinin, askerî gücün, propagandanın, psikolojik savaşın, örtülü savaşın, ekonomik baskının kısaca politik hedefi ve hedefe götürececek stratejinin belirlenmesinde en önemli faktördür.¹ Vurgulanması gereken bir önemli noktada istihbaratın sadece bir avuç üst düzey politika yapımcısı için değerlendirmeler biçimine sokulmuş casusluk kaynağı olarak değil, toplumun tüm olarak bilgi sis-

¹ Harry Howe Ransom, *The Intelligence Established*, Harvard University Press 1971, s. 3.

yapılan teknik istihbaratın, yurttaşların temel özgürlüklerini yok etmesine izin verilmemelidir. Karşı-istihbaratçılar, bir yurttaşın bir başka devlet hesabına çalışıp çalışmadığını araştırırken hangi teknikleri kullanırsa anayasanın sınırlarını zorlamış olur. İstihbarat servisleri, kendi halklarına veya yurttaşlarına karşı örtülü operasyon düzenleyerek, anayasal haklarını çiğnemiş olmazlar mı? Özetle, demokrasilerde de vazgeçilmez olan istihbaratın, üstün bir anayasal bilinç ile gerçekleştirilmesi çok büyük önem arz etmektedir.

Bir İngiliz istihbaratçısı olan M. Herman'a göre: "istihbarat rasyonaliteyi temsil eder ve istihbarat kullanmayı reddeden devlet adamı Aristoteles' den beri Batılı insanının bilgi ufkunu genişletmek için kullandığı iki araca sırtını döndüğünü bilmek zorundadır. Bunlar, akıl ve bilimsel yöntemdir."⁵

İstihbarat, 20. yüzyılda ulaştığı bilimsel ve teknik ilerlemenin bir neticesi olarak, yöneldiği hedefe göre uzmanlaşma gerektirir ve ortaya tam bir fotoğrafın çıkması için, diğer bir ifade ile bir ülke ile ilgili bu ülkenin bütün mevcut ve muhtemel güç unsurlarını ortaya çıkarabilecek bir stratejik istihbarat çalışması yapılabilmesi için aşağıda saydığımız istihbarat hedeflerine ulaşılması gerekmektedir. Gerçekçi bir analiz için istihbarat sadece bütün kaynakları(*allsource-intelligence*) kullanmakla kalmamalı, aynı zamanda bir ülkenin millî gücünü oluşturan temel unsurları kapsamalıdır. Diğer bir ifade ile, istihbaratın hedefi olan bu temel unsurların tamamı toplam millî gücü oluşturmalıdır. Millî gücü veya millî güç unsurlarından birisini uzun erimli bir perspektifte ve stratejik değeri açısından tespit etmek amacıyla ile yapılan istihbarata stratejik istihbarat denir.

Bu noktada millî gücün tanımlanması stratejik istihbaratın anlaşılması için kaçınılmaz bir gereklilik olarak belirmektedir. Millî güç: "savaş ve barışta silâhlı kuvvetlerle birlikte, millî hedeflere ulaşmak için, millî bir devletin politik ekonomik ve psikolojik güçlerini kullanma bilim ve sanatıdır." şeklinde izah edilmektedir.⁶ Bu tanımları biraz daha açarsak, millî güç bir devletin sahip olduğu tüm varlıkların (nüfusu, yer altı ve yer üstü kaynakları, sanayii, bunların kalitesi) devletin gerçekleştirmeye çalıştığı hedeflere ulaşmak amacı ile kullanılmasıdır. Millî güç bu anlamda görecedir ve ancak diğer ulusların güçleri ile kıyaslandığında gerçek bir değer ifade eder.

⁵ Michael Herman, s.138.

⁶ Joint Chiefs of Staff, *DOD Dictionary of Military and Associated Terms*, JCS Joint Pub 1-02 Washington:GPO, 23 March 1994, s.255.

Milli gücü oluşturan temel unsurlar sırası ile coğrafya, nüfus, doğal kaynaklar, ekonomi, silâhlı kuvvetler, siyasal güç, psikolojik güç ve enformasyon gücüdür.⁷ Ve bunlar stratejik istihbaratın hedefidirler.

Stratejik İstihbarat

Modern stratejik istihbaratın kurucusu sayılan Prof. S. Kent, stratejik istihbaratın teorik temellerini geliştirdiği "Stratejik İstihbarat" adlı kitabında stratejik istihbaratı: "Karar alıcıların hatalı plânlama ve hareketleriyle kendi politikalarına zarar ve taahhütlerine zarar vermeyecek şekilde diğer devletlerle ilgili olarak sahip olmaları gereken bilgi türüne verilen addır." şeklinde tanımlanmaktadır.⁸ Eğer, Kent'in ifadesini genişleterek açar isek, stratejik istihbarat, bir devlet için gelecekte ortaya çıkabilecek fırsatları, tehditleri araştırıp tespit ve öngöreyerek, karar alıcıların önüne olabileceklerle ilgili seçenekler koyarak, onların siyaset üretmekleri sürecini daha doğru bir zemine çekmek amacıyla yapılan istihbarat türüdür," diyebiliriz. Stratejik istihbarat, ulusal seviyede karar alma yetkisine sahip olan kararalıcılar ve bu kararların oluşma sürecine doğrudan katkıda bulunmuş olan karar alıcılar ve bürokratlar için üretilir.⁹

Bu açıdan bakıldığında stratejik istihbarat, siyasal karar alıcılar için barış zamanında dış politika ve ulusal güvenlik politikasını oluşturmak için savaş zamanında ise kuvvet seferberliği, hedef tespiti ve nihâi hedefe ulaşma yollarını belirlemek için yapılan istihbarattır.¹⁰ Stratejik istihbarat, a) şimdiki ve gelecekteki politik, askerî, ekonomik, kültürel, kriminal, dış politik genel eğilimler, b) bir ülkeye, ittifaka veya şirkete yönelik muhtemel tehditler ve bu tehditlerdeki muhtemel değişimler konusunda istihbarat sağlar. Stratejik istihbaratın amacı, orta ve uzun vadede rakibin imkân ve yetenekleri ile zaaf ve eksikliklerini tespitten hareketle izleyeceği muhtemel politikayı tespit etmektir. Bu hususları aşağıda teker teker ele alacağız.

A) İmkân Ve Yetenekler: Bir ülkenin sahip olduğu ve sahip olabileceği tüm fiziksel ve manevî değerlerin/ unsurların tamamı bir ülkenin imkân ve yeteneklerini oluşturur. Stratejik analizci, bir ülkenin imkân ve yeteneklerini incelerken bunları mevcut ve potansiyel olmak üzere, iki başlık altında dikkate almalıdır. İmkân ve yeteneklerin zaman içinde değişebileceği de sürekli göz önünde tutulmalıdır.

⁷ David Jablonsky, "National Power," *Parameters*, Bahar 1997, s. 34-54.

⁸ S.Kent, *Stratejik İstihbarat*, ASAM Yayınları, Ankara 2002, s.11.

⁹ Dearth/Goodden, s.25.

¹⁰ Dearth ve Goodden, s.77.

B) Zaaf Ve Eksikler: Bir ülkenin milli amaçlarını gerçekleştirme konusunda sahip olmadığı ve/veya ileride de sahip olma olasılığı olmayan tüm fiziksel ve manevî değerlerin/unsurlar o ülkenin zaaf ve eksikliklerini oluştururlar.

C) Muhtemel Politikalar: Stratejik istihbaratın hedefi, incelenen devletin imkân ve yetenekleri ile zaaf ve eksikliklerinden hareketle, rakibin rasyonel bir aktör olduğunu varsayarak ve diğer tüm çevre koşullarını (İlgili ülkenin diğer devletlerle, uluslar arası kuruluşlarla ilişkilerini) dikkate alarak, izlemeye çalışacağı politikalarla ilgili öngörülerini kapsar.

Bir ülkenin sahip olduğu imkân ve yeteneklerin toplamından zaaf ve eksikliklerinin toplamını çıkardığımız zaman o ülkenin gerçek gücünü bulmuş oluruz. Buna o ülkenin niyet/amacı eklendiğinde muhtemel politikalar ortaya çıkar.

Stratejik istihbaratın karar alıcılara sağladığı bilgileri şu şekilde toplayabiliriz:

1)Silâhlı saldırı ve savaşa kadar uzanabilecek olan, ülke menfaatlerini tehdit edici gelişmeleri önceden haber verir.

2)Örtülü hareketler düzenlemeye, yabancı liderleri etkilemeye, ülkeler arasındaki çatışmalara diplomatik ve askerî yollarla müdahale etmeye veya bunları engellemeye yardımcı olur.

3)Yeni teknolojik gelişmelerin gidebileceği yönü ve ülke için oluşturabileceği fırsat ve tehditleri öngörmeye katkıda bulunur.

4)Diplomatik müzakereleri destekler.

5)Karşı istihbaratın yönünü belirlemeye yarar.

Ancak, yukarıda sıralanan stratejik istihbarat işlevlerinden hareketle, stratejik istihbaratın sadece devlet yöneticileri için gerçekleştirildiği düşünülebilir. Oysa, stratejik istihbarat sadece devlet için üretilmez. Büyük şirketler de stratejik istihbarat ürünlerinden gelecekle ilgili karar oluşturma sürecinde önemli ölçüde faydalanırlar.

Stratejik istihbarat ne kadar başarısız olur ise gelecekler ilgili plân, politika ve kararlar o kadar başarısız ve acı verici olacaktır. Geleceğin hazırladığı sürprizler artacaktır. Örneğin askerî stratejik istihbaratın amacı, silâhlı kuvvetlere aktüel ve potansiyel rakip ordulara karşı beş ile on yıl bazen daha uzun bir süre önceden hazırlık yapabilmek için "stratejik hazırlık" zamanı kazandırmaktır.¹¹

¹¹ McDowell, s.36.

.....
: **Taktik istihbaratın hemen**
: **kullanılması gerekir,**
: **kısa vadeli**dir. Oysa,
: **stratejik istihbarat ise**
: **uzun vadeli**dir.
.....

Stratejik istihbarat a)uzun vadeli politikaları çevre koşullarını yani rakip ve müttefik bütün unsurların politikalarını dikkate alarak seçenekli olarak geliştirmeyi sağlar, b) operasyonel istihbarata gelecekte neler olabileceği hakkında bilgi vererek, taktik istihbaratın gideceği yönü belirler.¹²

Yukarıda tanımlandığı şekli ile yani bir ülkenin imkân ve yetenekleri ile zaaf ve eksiklerini tespit ederek izleyebileceği muhtemel politikaları tespit etmek için kapsamlı bir değerlendirme kaçınılmazdır. Böyle bir değerlendirmenin yapılabilmesi için, bazı istihbarat literatürüne göre burada "Hedeflerine Göre İstihbarat" başlığı altında ele aldığımız istihbarat alanları, stratejik istihbaratın unsurları olarak değerlendirilip ortaya konulmaktadır. Bunlar:

- 1) Askerî İstihbarat,
- 2) Biyografik İstihbarat,
- 3) Ekonomik İstihbarat,
- 4) Bilimsel ve Teknolojik İstihbarat,
- 5) Ulaşım ve İletişim İstihbaratı,
- 6) Coğrafya İstihbaratı,
- 7) Siyasal İstihbarat,
- 8) Sosyolojik İstihbarattır.

Ancak, bu istihbarat hedeflerinin sadece matematiksel bir toplamını, stratejik istihbarat olarak anlamak yanlış bir yaklaşımdır. Stratejik istihbarat kavramında "stratejik" vurgusuna yüklenen anlam, analizin perspektifinin zaman ve konudaki derinliğiyle yakından ilgilidir. Diğer bir ifade ile yukarıda anılan istihbarat alanlarında yapılacak taktik ve/veya operasyonel istihbaratın toplamı stratejik istihbarat anlamına gelmez.

Stratejik istihbarat ile taktik istihbarat arasındaki fark, taktik istihbaratın bir olaya yönelik iken, stratejik istihbaratın sorunun yapısını, amacını, nedenlerini ve geleceğini anlamaya yönelik olmasıdır. Taktik istihbarat açısından önemli olmayan bilgiler stratejik istihbarat açısından çok önemlidir.¹³ Taktik istihbaratın hemen kullanılması gerekir, kısa vadeli

¹² McDowell, s.22-23.

¹³ Şenel ve Şenel, *Stratejik İstihbarat*, s.26.

Ayrıca, taktik istihbaratta konu, konuyla uğraşanlar tarafından çok iyi bilinirken, stratejik istihbaratta konu genellikle stratejik analizcinin bildiğinin ötesindedir.¹⁴ Bu hususun iki değişik alandan örnek ile açılmasında fayda vardır:

Örnek 1: Ankara Emniyet Müdürlüğü İstihbarat Şubesi Elemanları Yüksel Caddesi'nde uyuşturucu elemanlarına karşı istihbarat faaliyetine başladıkları zaman yapılan taktik istihbarattır ve amacı kimin uyuşturucuyu kimden alarak kime satacağına dairdir. Bu tür bir taktik istihbaratta amaç "yanlış yapanı", yani uyuşturucu satıcısını tespit etmektir. İstihbarat elemanları için mesele daha başlarken açıktır, bulunacak tek husus isimlerdir.

Örnek 2: PKK'nın Türkiye içine ilkbahar ile birlikte tekrar Kuzey Irak'tan sızacağı Jandarma istihbarat tarafından bilinmektedir. Şubat ayı içinde başlayan istihbarat faaliyetlerinin amacı sadece sızmanın nerelerden olacağını belirlemeye yöneliktir.

Özetle, taktik seviyedeki istihbaratta istihbaratçı daha işe başlarken konusuna çok daha yakındır. Oysa, aşağıdaki örnekte stratejik istihbarat gerekmektedir ve stratejik analizci çok bilinmeyenli bir denklem ile karşı karşıyadır.

Örnek 1: "Putin'in başarısız olarak iktidardan uzaklaştırılması durumunda yerine Rus askeri veya sivil eliti içinden çıkacak liderin kim olacağı?" sorusu verilebilir. Bu sorunun cevabı ancak stratejik istihbaratla bulunabilir.

Stratejik istihbaratın taktik istihbarattan bir farkı da araştırmanın plânının kapsamıdır. Stratejik istihbaratta kapsamlı bir ön araştırma süreci ve plânlama şarttır. Oysa, taktik istihbarat devam eden bir süreçtir ve geniş bir plânlama gerektirmez, ancak operasyonel istihbaratın bir parçası olarak belirir.¹⁵

Stratejik istihbarat ile taktik istihbaratın bilgi toplama konseptleri de farklıdır. Taktik istihbarat, kişi, olay ve bunların yakın çevrelerine yönelir. Stratejik istihbarat ise çok kapsamlıdır.¹⁶ Stratejik istihbarat üst düzey kadrolar için gereken bilgiyi sağlarken, operasyonel istihbarat, orta ve alt kademeler için gereken bilgiyi üretir. Walter Lipmann: "Eğer dış politika, devlet için bir kalkan ise stratejik istihbarat o kalkanı tam

¹⁴ McDowell, s.20.

¹⁵ McDowell, s.20.

¹⁶ McDowell, s.20.

zamanında doğru yere koyabilen şeydir.” diyerek, stratejik istihbaratın devlet yönetimi için önemini ortaya koymuştur.¹⁷

Prof. S. Kent, “Stratejik İstihbarat” adlı kitabında stratejik istihbarat sürecinin yedi aşaması olduğunu belirtir. Kent, bu yedi aşamayı şöyle sıralamaktadır:

- 1) Bir stratejik istihbarat grubunun dikkatini çekecek bir sorunun doğuşu,
- 2) Bu sorunun hangi aşamalarının ülke için önemli olduğunu tespit için analizin ve hipotezin geliştirilmeye başlanması,
- 3) İkinci aşamada ortaya konulduğu şekli ile sorun, yani hipotez ile ilgili bilgi toplama,
- 4) Toplanan bilginin tasnifi ve analizi, hipotezlerin test edilmesi,
- 5) Dördüncü aşamadaki bilginin özünü tespit için tekrar değerlendirme,
- 6) Olası başka hipotezlerin ortaya çıkması durumunda daha fazla bilgi toplanarak hipotezin doğrulanması veya yanlışlanması için sona gidiş,
- 7) Son hipotezin belirlenmesi,¹⁸

Prof. Kent ile başlayan ve daha sonraki yıllarda büyük çabalar harcanarak, stratejik istihbarat teorisinin geliştirilmesi doğrultusunda önemli bir mesafe kaydedildiyse de girift bir yapıya sahip olan stratejik istihbaratın 30 yıldan bu yana bir doktrine sahip olan operasyonel ve taktik istihbarattan farklı olarak ancak 1990’lardan itibaren bir doktrin geliştirmeye başladığı ileri sürülmektedir.¹⁹

Stratejik İstihbarat ve Millî Gücün Değerlendirilmesi

Stratejik istihbaratın hedefi olan millî gücün tespiti için öncelikle millî güç unsurlarının ortaya konması ve izahı gerekmektedir. Aşağıda önce millî güç unsurları ele alınmakta sonra gücün hesaplanması için nasıl bir yol izlanması gerektiği üzerinde durulmaktadır.

a) Coğrafya:

Bir ülkenin coğrafyası, yani dünyanın hangi bölgesine ve nasıl yerleşmiş olduğu, büyüklüğü, topografya ve bitki örtüsü ülkenin kaderi-

¹⁷ Şenel ve Şenel, *Stratejik İstihbarat*, s.14.

¹⁸ S. Kent, *Stratejik İstihbarat*, s.

¹⁹ McDowell, s.6.

ni belirleyen baş amillerden birisidir. Coğrafya, fırsatlar yaratabileceği gibi üzerindeki ulus için en büyük talihsizliklere de sebep olabilir. Coğrafyanın bu özelliği jeopolitik bilimin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bir ülkenin nerede yerleşik olduğu kaderini belirleyici bir coğrafi faktördür. Yani bütün coğrafi özellikleri gelişme ve büyüme için olumlu olan bir ulus eğer iki güçlü ve saldırgan ulus ile kendini karşı karşıya bırakan bir coğrafya sadece mutsuzluk getirebilir. Rusya ve Almanya tarafından defaatle ile parçalanmış olan Polonya böyle talihsiz denilebilecek bir coğrafyaya sahiptir. Kanada ise dev bir ülke olmasına rağmen iklim koşullarının olumsuz olması nedeni ile hiçbir zaman büyük bir güç olmasına izin vermeyecek bir coğrafyaya sahiptir. Rus coğrafyası ise bir yandan büyüklüğü ile düşmanlarını yok edici bir nitelik sergiler iken diğer yandan hep güneye sıcak denizlere yönelme motivasyonunu teşvik etmiştir. Kanada coğrafyası büyüklüğü, sahip olduğu yer altı ve yerüstü kaynakları ile büyük güç olmak için gerekli alt yapıya görünürde sahipken iklim koşullarının olumsuzluğu Kanada nüfusunun bir büyük güç nüfusuna erişmesine imkân vermemektedir.

b) Nüfus

Nüfus da bir stratejik değer olarak ulusun güç unsurlarından birisidir. Ulusun sayısı, türdeşliği, eğitim yapısı, yaşların dağılımı hem ulusal nüfusun değerini bir stratejik faktör olarak belirleyen özellikleridir. Nüfusun büyüklüğü tek başına nihâi kertede belirleyici değildir. Örneğin, nüfusu çok daha az olan Kanada, Meksika'dan çok daha güçlüdür.

Nüfusun etnik, dinsel ve sosyal olarak ne kadar heterojen olduğu da nüfusun bir güç faktörü olmasında bağlamında önemlidir. Etnik, dinsel ve sosyal parçalanmışlığın büyük ölçüde olması bir zayıflık unsuru olarak karşımıza çıkabilir. Etnik ve dinsel parçalanmışlığı, tarihsel olarak çok farklı zaman dilimlerinde yer alan Roma İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu ve ABD gibi büyük güçler lehlerine kullanabilirler de Roma ve Osmanlının zayıflama sürecinde ve dağılmalarında heterojenliğin katkısı olmuştur. Etnik ve dinsel heterojenliğin en son parçaladığı ülke olan SSCB'nin 1989 gibi yakın bir tarihte dünyanın en güçlü ikinci ülkesi olduğu hususu göz önünde tutulmalıdır.

Nüfusun eğitim yapısı özellikle 20.yy'da çok büyük bir önem kazanmıştır. Okur-yazar oranının %95'leri aşmadığı, kaliteli ve sanayi ile bütünleşmemiş bir yüksek öğretime sahip olmayan bir ülkenin, modern bir sanayi ulusu olması mümkün değildir.

Nüfusun yaş yapısı da kalitesinin belirlenmesi açısından önemlidir. Nüfusun en kaliteli kesimini 18-45 yaş arası grup oluşturmaktadır. 65 yaş üstü nüfus oranının toplam nüfus içerisinde artması ise bir ülke için stratejik sorun olabilir.

c) Doğal Kaynaklar:

Doğal kaynaklar bir ülke zenginliğinin temelini oluşturan en önemli kaynaklar arasında gelmektedir. Doğal kaynakla ile kasit bir ulusun sahip olduğu bütün yeraltı ve yer üstünde sanayi işlemlerinden geçtikten sonra kullanıma giren bütün ürünler kastedilir. Bu anlamda petrol de, buğday da doğal kaynaklar arasındadır.

Doğal kaynaklara sahip olmak sadece güç unsuru olmaz aynı zamanda sahip olan ulusu diğer ulusların hedefi hâline getirir. Doğal kaynaklar, sanayileşmiş ulusların zenginliklerini oluşturmasının ve muhafaza etmelerinin temelini teşkil etmektedir. Kullanılmadan üzerinde oturan doğal kaynak bir ulusal güç unsuru değildir.

a) Ekonomik güç:

Bir ülkenin ekonomik kapasitesi doğal ve sosyal güçlerinin bileşkesidir. Bir ülkenin doğal kaynaklara sahip olmasından daha önemlisi bu kaynakları isteyerek ulusal güce dönüştürmesidir. Bu anlamda ekonomik güç bir ulusun sahip olduğu teknoloji üretebilme, geliştirebilme, iç ve dış pazarı mal ile tedarik edebilme yetenekleri ile bu yeteneklerinin bir ürünü olan a'dan z'ye üretim ağının tamamıdır.

Ulusal güç unsurlarının en önemlilerinden birisi olan ekonomik güç temelinde askerî gücün sürdürülebildiği görülür. Ancak, ekonomik güç, bir ülkeye, iradesini çevresine askerî güç dışındaki faktörleri de özellikle ekonomik faktörü kullanarak empoze etmek imkânı verir.

b) Askerî Güç:

Tarihsel süreçte askerî güç milli gücün hep kendisini en net şekilde ortaya koyduğu yer sahip olduğu ordunun gücü olmuştur; çünkü uluslar bir ölüm kalım savaşı çerçevesinde bütün güç unsurlarını ordularının arkasına koydukları için ordular milli gücün ölçülmesi için bir terazi olmuşlardır. Askerî güçte sadece personel sayısı, silâh gücü ve kalitesi değil, askerî liderlik birliğin disiplin ve savaşma arzusu da önemli yer tutar.

c) Politik Güç:

Bir ülkenin önemli ulusal güç unsurlarından birisi de politik ve anayasal yapısının etkinliği, halk gözünde meşruluğu ve güçlü olup olmadığıdır. Eğer bir ülkenin politik ve hukukî yapısı halka güven vermekten uzak, meşruluğu zayıf, hükümetin etkinliği tartışılır ise o ülkede

ulusal güç politik açıdan zaaf içindedir. Böyle bir ülkede yöneticiler ulusun diğer ulusal güç unsurlarını bile harekete geçirmekten acizdirler.

d) Psikolojik Güç:

Bir ülkenin psikolojik gücü onun kendine güveni, millî karakter, millî irade ve moral gücü toplumsal hedefler çerçevesinde toplama yeteneği, yüksek ahlâkî standartlarından oluşur. Psikolojik güç, tarih boyunca defalarca çok önemli bir ulusal güç unsuru olduğunu defaat ile ispatlamıştır. Bu güç zaman zaman kendisinden daha güçlü materyal ulusal güç unsurları sahibi ulusların yenilmesinde baş amil olmuştur. Türk Kurtuluş Savaşı, Vietnam'da ABD'nin yenilmesi gibi örnekler psikolojik faktörün nasıl etkili bir stratejik değer olduğunu göstermektedir.

e) Enformasyon Gücü

Enformasyon gücü ulusal gücün en yeni birleşenidir. 20.yy'ın son 10 yılında yaşanan tek enformasyon patlaması, enformasyonun modern toplumların yaşamının her boyutunda düzenleyici bir faktör hâline getirmiştir. Uluslar birbirlerine karşı enformasyon üstünlüğü kurma mücadelesine girerken, ordular enformasyon birlikleri kurmayı tartışmakta, enformasyon savaşı doktrini sanayileşmiş ulusların genelkurmayları tarafından hazırlanmaktadır. Askerî anlamda bir devrimi temsil eden bu gelişmeler neticesinde bu gelişmeleri takip edemeyen ulusların orduları ile enformasyon çağının orduları arasında Ortaçağ orduları ile modern ordular arasındaki uçurum benzeri bir uçurum oluşacaktır.

Bütün bu unsurların oluşturduğu millî gücün kesin, matematiksel temelli bir ölçümünü yapmak mümkün değildir. Çünkü millî güç unsurları içinde kendisini matematiksel olarak ifade ettirmeyen bir çok unsur mevcuttur. Üstelik bu tür bir çaba millî güç denklemi içinde zaman zaman yanıltıcı sonuçlara da neden olabilir. Ancak, yine de millî gücün hesaplanması yardımcı olabilecek formülasyonlar mevcuttur. Örneğin:

$$MG=(\ddot{U}+N+E+A+Enf)*(S+M\ddot{I})$$

\ddot{U} = Ülkenin Büyüklüğü,

N= Nüfus,

E= Ekonomik Güç,

Enf=Enformasyon Gücü,

A= Askerî Güç,

S= Ülkenin Stratejik Hedefi,

M \ddot{I} = Bu hedefe ulaşmada gösterilecek millî irade,

.....
**Stratejik istihbaratın
gerçekleşmesi
istihbaratın kapsamına,
zaman ve mekân
perspektifine de bağlıdır.**
.....

olabilir.

Ancak, şurası da vurgulanmalıdır ki, stratejik istihbaratın gerçekleşmesi sadece aşağıda sayacağımız alanlara yönelik istihbarat yapılmasına değil, istihbaratın kapsamına, zaman ve mekân perspektifine de bağlıdır. Diğer bir ifade aşağıda ele alınan bütün alanlara yönelik olarak stratejik istihbarat yapılabileceği gibi operasyonel ve taktik istihbarat da yapılabilir.

Yukarıdaki denklemde Ü,N,E ve A'nın tespit edilmesi kolay gibi görünse dahi değildir. Çok dikkatli, detayları göz önüne alan bir çalışma gerektirir. Ancak, hedeflere ulaşmada gösterilebilecek millî iradenin tespiti daha zor

Stratejik İstihbarat ve Hedeflerine Göre İstihbarat

Stratejik, operasyonel ve taktik istihbaratın yöneldiği temel hedefler bir devletin/toplumun bütün yaşam alanlarını, diğer bir ifade ile millî gücü oluşturan bütün unsurları kapsamak zorundadır. Bu istihbarat alanları şunlardır:

1)Askerî İstihbarat: Kara, deniz, Hava kuvvetleri ile füze sistemleri ve kitlesel imha silâhlarına yönelik bilgi toplama amacı ile yapılan istihbarattır.

2)Biyografik İstihbarat: Bir ülkede askerî, siyasi, kültürel, ekonomik elite yönelik yapılan bilgi toplama faaliyetidir.

3)Ekonomik İstihbarat: Ekonominin genel kapasitelerine, zayıf ve güçlü yanlarını tespit etmeye yönelik ve çok uzun zaman genellikle ekonominin silâhlı kuvvetleri destekleyebilme derecesini tespiti yönelik istihbarattır.

4)Bilim ve Teknoloji İstihbaratı: Bütün dünyada ve aktüel ve muhtemel düşmanlarla ilgili bilimsel çalışma ve teknolojik gelişmeleri toplamaya yönelik istihbarattır.

5)Ulaşım ve İletişim İstihbaratı: Ulaşım ve iletişim istihbaratı ülkelerin ulaşım altyapılarına ve iletişim tesislerine yönelik olarak yapılan bilgi toplama faaliyetidir.

6)Askerî Coğrafya İstihbaratı: Askerî coğrafya istihbaratı, askerî operasyonları etkileyecek her türlü fiziksel ve kültürel çevrenin tespit ve analizine yönelik çalışmadır.

7)Siyasal İstihbarat: Bir ülkenin siyasal yapısını oluşturan, devlet sistematığının yani anayasal düzenin yapısında yer alan bütün unsurlara karşı yapılan istihbarattır.

8)Sosyolojik İstihbarat: Toplumsal yapıya yönelik olarak gerçekleştirilen bilgi toplama faaliyetidir.

Bütün bu alanlara yönelik olarak gerçekleştirilen istihbarat faaliyetleri çok boyutlu, girift, sofistike ve sistemleştirilmiş, kendi içinde uzmanlaşmayı gerektiren bir yapı arz etmektedir ve aşağıda bu yapıların her birisi kendi içinde incelenmiştir.

a) ASKERİ İSTİHBARAT

Askerî istihbarat, en basit ifade ile bir ülkenin askerî kapasitelerini, savaş yeteneklerini, çarpışma gücünü ve yeteneklerini anlamak için yapılan istihbarattır. Daha teknik bir dille ifade edersek, askerî istihbarat, yabancı ordular ve hava, deniz ve karadaki harekât bölgeleri ile ilgili, arazi ve iklim koşullarını da kapsayıcı şekilde yapılan istihbarat faaliyetidir. Uygarlık tarihinin her yüzyılının %87'sinin savaşlar ile geçtiği geriye kalan %13'ünün ise savaş hazırlıklarına ayrıldığı düşünülürse askerî istihbaratın önemi kendiliğinden ortaya çıkar.²⁰

Askerî istihbarat, istihbaratın en büyük ağırlık noktasını oluşturmuştur ve oluşturmaya devam etmektedir. 1994'te ABD'deki istihbarat örgütleri toplam 28 milyar dolar (Savunma harcamalarının %10'nundan fazla) harcamışlardır ve harcanan her altı doların beş doları askerî istihbarata harcanır.²¹ Askerî istihbarat harcamaları göreceli olarak azalmasına rağmen hâlen birinci sırayı almaktadır. Soğuk Savaş sonrasında, askerî istihbaratın doğasında da temel bir değişiklik gerçekleşmiştir. Soğuk Savaş boyunca askerî gelişmeler genel bir istikrar içinde gelişirken Soğuk Savaş sonrasında, düşük yoğunluklu çatışmaların artması ve dünyanın değişik bölgelerinde çatışmanın /düşük yoğunluklu çatışmanın/savaşın olduğu bir ortamda, askerî istihbaratın zamanında ve doğru istihbarat üretmesi zorlaşmaya başlamıştır.

Bu noktada askerî istihbaratın tarihsel gelişimine göz attığımızda tarihin çok büyük bölümünde insanî istihbaratın temel istihbarat kaynağı olduğunu görmekteyiz. 19. yy'ın sonunda, sahra telefonunun devreye girmesi ve sahra telefonlarının çatışan güçler tarafından karşılıklı olarak

²⁰ Mesut Hakkı Çaşın, "Askerî İstihbaratın Politik ve Stratejik Yapısındaki Boyutsal Değişim," *Strateji Dergisi*, 1996/1, s. 93-94.

²¹ John Hollister Hedley, *Checklist for the Future of Intelligence*, s. 3-4.

dinlenmeye başlanması ile iletişim-istihbaratı, askerî istihbarat üretmeye başlamıştır. Böylelikle 19.yy'dan başlayarak günümüze kadar süren ve günümüzde de devam etmekte olan teknik istihbarat toplama sürecinin askerî istihbarat analizlerini desteklemek için milyonlarca veriyi günlük olarak topladığı sürece girilmiştir. İlkel sinyal istihbaratını fotoğraf makinesinin önce balonlara sonra uçaklara takılması ile fotoğraf istihbaratı izlenmeye başlamıştır. Düşman hatları üzerinde yapılan uçuşlar sırasında elde edilen fotoğraflardan etkin kullanılabilen bilgiler elde edilmiştir. Yine I. Dünya Savaşı sırasında telsiz dinlemesinin başlaması ile sinyal istihbaratı gelişmiştir. Stratejik istihbarat üretiminde etkin olarak kullanılan sinyal istihbaratı da fotoğraf istihbaratı gibi 2. Dünya Savaşı sırasında hızla gelişmiştir. Keza 2. Dünya Savaşı radyo sinyallerinin kullanımı ile önemli bir taktik istihbarat kaynağı olan radar-istihbaratını geliştirmiştir. Elektronik istihbarat ki radar aktarımlarından kaynaklanan elektromagnetik yayından elde edilir, teknolojideki hızlı gelişmenin bir sonucu olarak askerî istihbarat için yeni bir kaynak olmuştur.

Optik ve termal kameralar askerî istihbarata yeni birer kaynak olarak eklenmişlerdir. Optik kameralar mevcut ışığı binlerce kez yoğunlaştırarak yöneldikleri hedefi gün ışığında imiş gibi gösterirler. Termal kameralar ise daha hassastır ve ultraviyole alanda hareket ederek, cisimlerdeki ısı farkından istifade ederek gösterirler. Uçaklardan kullanılarak, taktik istihbaratta, yine uçaklardan ve uydulardan kullanılarak Stratejik istihbarat elde edilmektedir. Termal kamera ile çalışan veya terk edilmiş fabrikalar, boş ve ya dolu petrol tankları, gerçek veya maket askerî araçlar fark edilmektedir.

Soğuk Savaş döneminde elektronik-istihbarat büyük bir gelişme kaydetmiştir. Bir başka gelişme 1956'da ABD'nin U-2 uçağının devreye girmesi ile fotoğraf-istihbaratının yeni bir boyut kazanmasıdır. U-2 uçağının 1960 Haziranında Sovyetler tarafından düşürülmesi üzerine SR-71 (Blackbird) ve onu da A-11 uçakları izlemiştir.

Ancak, istihbaratta gerçek devrimi Ocak 1961'den itibaren yörüngeye giren istihbarat uyduları gerçekleştirmiş ve uydu-istihbaratı başlamıştır. 1961'de yörüngeye oturan SAMOS uydusunun 150 km yüksekten çektiği ilk fotoğrafta aşağıda futbol maçı yapan futbolcular tanınabilmekte; fakat futbol topu görülmemekteydi. Kullanılan ultraviyole fotoğraflar ile sis ve bulutu aşma imkânı doğmaktaydı. Bu casus uyduların askerî istihbarata yaptıkları büyük katkıya rağmen bazı eksiklikleri de vardı. Uydular, belirli bir yörüngede hareket ettikleri için hedefin üzerinden geçtikleri kısıtlı sürede alabildikleri görüntüyü alabilmekteydiler. Ayrıca kısa yaşamları olduğu gibi, bulutlu havada da

görüntü alma yeteneklerine rağmen başarıları havanın iyi olmasına bağlıydı. Sabit yörüngeleri tespit edildiğinde geçiş sırasında hedefler kamufle edilebilmekteydi.

II. Dünya Savaşı sırasında decodlama amacı ile kullanılmaya başlanan ilkel bilgisayarlardan başlayan bilgisayarın askerî istihbarattaki macerası hızla gelişti. Uydu istihbaratı da elektronik istihbaratta bilgisayara eklenmiştir. Bilgisayar, askerî istihbarat sürecinde toplayıcı, depolayıcı, tasnif edici ve analiz edici bir araç hâline gelmiştir. Bütün bu sofistike araçların kullanımına rağmen, askerî istihbaratında %80'e yakın bölümü açık kaynaklardan elde edilmektedir.²²

Yukarıda izah edilen kaynaklar ile toplanan veriler askerî istihbaratın üç bölümünün analizlerini desteklemek amacı ile elde edilir. Bunlar sırası ile a) Muharebe istihbaratı, b) Stratejik istihbarat, c) İstihbarata karşı koymadır.

a) Muharebe İstihbaratı:

Askerî operasyonların plânlanması ve icra edilmesi için gereken düşman birlikleri, hava ve arazi koşulları ile ilgili bilgi toplama faaliyeti muharebe istihbaratıdır.

b) Stratejik İstihbarat:

Ulusal ve uluslar arası politika çerçevesinde, milli güç unsurlarından silâhlı kuvvetlerin nasıl kullanılması gerektiğini tespit etmek için yapılan istihbarat faaliyetidir. Stratejik boyuttaki askerî istihbarat, yabancı orduların imkân ve yetenekleri ile güçlü ve zayıf yanlarını tespit ile nasıl bir politika izleyeceklerini de belirlemeye yöneliktir. Askerî stratejik istihbarat bir silâhlı kuvvetin çevre faktörleri ile ilgilendiği gibi doğrudan orduyu hedef alan istihbarattır. Askerî stratejik istihbarat, barışta ve savaşta ordunun a) personel yapısı, b) savaş düzeni, c) malzeme, d) lojistik, e) strateji birleşenlerine yönelik olarak yapılır.

c) İstihbarata Karşı Koyma:

İstihbarata karşı koyma, askerî anlamda rakip orduların silâhlı kuvvetlere yönelik her türlü istihbarat faaliyetini engellemek amacı ile yapılan karşı-istihbarat faaliyetidir. Ancak, istihbarata karşı koyma sadece askerî alanla ilgili bir istihbarat disiplini değil, bütün istihbarat disiplinlerini kapsayan bir formasyondur. Hatta, istihbarata karşı koyma veya karşı istihbarat, istihbarat ile eş değer bir formasyondur ve amacı karşı tarafın yaptığı her türlü istihbarat çalışmasını, karşı önlemlerle başarısızlığa uğratmaktır.

²² H. Gudgin, s.106-127.

b)BİYOGRAFİK İSTİHBARAT

Biyografik istihbarat, bir ülkenin politik, ekonomik, kültürel, askeri, toplumun yaşamında aktüel veya potansiyel önem taşıyan kişilerle olduğu kadar şüpheli ve gizli ilişkiler içinde olan bireylerle ilgili olarak toplanan özel ve kamusal nitelik taşıyan bilgileri içerir. Bazı istihbarat sorunları ancak biyografik istihbarat ile çözülebilir. Şüpheli ve gizli ilişkileri tespit edilen kişiler ile ilgili biyografik istihbaratta bu kişilerin içinde olduğu ilişki ağı konusunda bilgi vermesi açısından önemlidir. Özellikle mafya ve terör örgütlerinin liderleri hakkında yapılan biyografik istihbarat çok faydalı bir bilgi temeli oluşturmaktadır.

Ancak, biyografik istihbarat sadece taktik ve operasyonel istihbarat için değerli kanıtlar üreten bir istihbarat alanı değil, onun çok ötesinde stratejik istihbarat içinde veri temin edebilen bir istihbarat türüdür. Örneğin, Troçki'nin I. Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında faaliyetlerini izleyen mektuplarını okuyan İngiliz İstihbarat Servisi MI 5 Troçki'nin Rusya'da Leninistlerle birleşmesi durumunda ülkeyi devrime götürebileceğini öngörmüştür.²³ Siyasî liderlerin zayıflıkları, güçlü yanları, bağlantıları, okudukları kitaplar, günlük bilgi kaynakları, kişisel sorunları istihbaratçıların onların eylemlerini öngörmeleri için temel oluşturmaktadır. Biyografik istihbarat ancak uzun ve yorucu çalışma sonucunda, küçük parçaların bir araya getirilmesi ile oluşturulan ve ancak kişinin ölmesi ile sonuçlanan bir istihbarat türüdür.

Biyografik istihbarata sanıldığından daha büyük bir önem verilmektedir. Örneğin, ABD dış politikasında yabancı politik liderler eksenli bir politik ilişki anlayışı kurumsala tercih edildiğinden CIA tarafından yapılan istihbaratta biyografik istihbarata büyük bir önem verilmektedir.²⁴ Karar alıcılara yönelik olarak yapılan biyografik istihbarat ile amaçlanan karar alıcının ruhsal yapısını, fikirsel çerçevesini, karakterinin güçlü ve zayıf yanlarını analiz etmektir. El yazısından karakter analizi böyle bir sürecin parçasıdır. Biyografik istihbarat, uzun zaman alan detayın çok önemli olduğu, parçaların zaman içinde toplandığı ve bir yap-bozda olduğu gibi birbirini tamamladığı bir istihbarat türüdür. Biyografik istihbarat hedefin niteliğine göre açık kaynaklarla elde yapılabileceği gibi örtülü metotlar ile de gerçekleştirilebilir. Diğer bir ifade ile bir kişi bir istihbarat servisinin alış alanı içine girdikten sonra bu kişi ile ilgili olarak hem geçmişine yönelik hem de gün için istihbarat toplama çalışması başlar. Çalışmanın niteliğini o kişinin yaşam tarzı belirleyecektir. Her gün basın önünde olan bir politikacı ile karanlıktaki

²³ The Associated Press, 5 Temmuz 2001.

²⁴ Loch K.Johnson, s.22.

bir mafya lideri hakkında yapılacak olan biyografik istihbarat çalışması farklı nitelik taşıyacaktır. Liderler ile ilgili toplânan açık ve kapalı bilgilere dayanılarak psikanaliz çalışmaları yapmak mümkündür ve yapılmaktadır. Ancak, bazı analizciler bu tür çalışmaların belirsizlik ve spekülasyon ile yüklü olduğunu, kendi rasyonellerimizi analiz konusu olan lidere taşıyarak analiz yapılmasının bir çıkmaz sokak olarak görmekte-dirler.²⁵ Oysa bütün mahsurlarına rağmen liderlerin psikanalizi karar sürecine etkili ve faydalı bir veri olarak katkıda bulunacaktır. Liderlerin analizinden kesin olmasa dahi hangi koşullarda nasıl hareket edecekleri ne tepkiler verecekleri konusunda ipuçları elde edilecektir.

Örneğin, bir liderin karar verme sürecinin analizi çok önemlidir. Eğer bir lider ekip çalışmasına önem veren, kararlarını ekibinden aldığı görüşler doğrultusunda oluşturan bir kişi ise muhakkak ekibinde analizi yapılmalı, her bir ekip üyesinin lideri nasıl etkileyebileceği tespit edilmelidir. Liderin düşünce ve duygu dünyasını doğru analizi entelektüel gıdalarını nereden temin ettiğine, bilgi kaynaklarının ne olduğuna da bağlıdır. Bunların analiz edilebilmesi için liderin ne olduğu, ne dinlediği, neden hoşlandığı analiz konusu edilmelidir. Totaliter liderler bir süre sonra kendilerine bazı insanüstü özellikler atfederek, mistik bir yaklaşımla, kendilerini çevrelerinden soyutlayarak, kararlarını bir meditasyon ve trans atmosferinde verirler. Adolf Hitler ve Saddam Hüseyin bu tip liderler için en iyi örneklerdir.

Açık kaynaklardan yapılacak istihbaratta yapılacak ilk şey, hedef kişinin daha önce yayınlanmış biyografileri varsa temin etmektir. Bunu izleyen adım, açık kaynaklarda ilk hedef kişi ile ilgili çıkmış bilgileri yapısal bilgi hâline sokmaktır. Yani önceden hazırlanmış olan biyografik istihbarat fişine elde edilen bilgileri işlemektir. Bu bilgiler ancak zaman içinde tamamlanacak, belki bir kısım bilgiye ulaşmak hiç mümkün olmayacaktır. Biyografik istihbarat formu hazırlanırken bir devlet başkanının, bir generalin veya mafya liderinin hakkında gereken temel bilgiler çok farklı değildir.

Biyografik istihbarat konusunda bu uç örneğin dışında göz önünde tutulması gereken bir başka örnek, istihbarat analizcilerinin en içine kapalı, gizemli liderin analizinde onların geçmişlerinden, konuşmalarından, yazdıklarından, ahabları ile paylaştıklarından yola çıkarak çok mesafe aldıklarıdır.²⁶ Mossad'ın Suriye Lideri Hafız Esad'ın idrarını çalarak analize tâbi tutup hangi ilaçları aldığını tespit etmesi,

²⁵ Dearth ve Goodden, s. 235.

²⁶ Dearth ve Goodden, s.223, Irak uzmanı olan bir İsraili öğretim üyesini İsrail makamları Irak'dan kaçan üst düzey yetkililerle bir araya getirerek Saddam hakkında biyografik istihbarat yapmasına imkân vermektedir.

ilaçlardan yola çıkarak ne kadar ömrünün kaldığını ve kalan ömründe Golan Tepeleri konusunda ne yapacağını görmeye çalışması biyolojik istihbaratın mükemmel denecek örneklerindedir. Öte yandan biyografik istihbaratta toplanan veriler toplandıktan anda çok bir şey ifade etmeyebilirler. Ancak, zaman içinde biriken görünürde ilişkisiz bilgi parçaları, bir gün anlam ifade edebilirler. Bu da biyografik istihbaratın zor yanısıdır.

c) EKONOMİK İSTİHBARAT

Ekonomik istihbaratın amacı, bir ülkenin amaçlarına ulaşım ulaşılamayacağını tespit için ülkenin sahip olduğu ekonomik kaynakların incelenmesidir. Ekonomik istihbarat gerçekleştirilirken seçilen temel istihbarat alanları tarım, sanayi, stratejik, ticarî maddeler, finans, stoklar ve ekonominin kontrolünün kimin /kimlerin elinde olduğudur. Bu hususlarda yapılan istihbaratı şöyle izah edebiliriz:

“Tarımsal alana yönelik olan istihbarat, bir ulusun zirai, hayvansal üretimlerinin çeşitliliği, yeterliliği konusunda bilgi toplar. Sanayi istihbaratı ise, bir ülkenin sanayi kapasitelerine sanayinin teknolojik gelişmişliğini tespitiye yönelik olarak yapılır. Ticarete yönelik istihbaratta ise bir ülkedeki ticaretin hacmi, niteliği, dünya pazarına nasıl eklemendiğini tespit edilir. Stratejik maddeler ve stoklara yönelik istihbarat ise bir ülkenin elinde tuttuğu, ürettiği: stratejik maddeler ile kriz ve/veya savaş durumunda dışalımın veya üretimin durması durumunda, devreye sokulacak stokları, bunların nerelerde stoklandığını ve ne kadar yeteceğini inceler.”

Ekonomik istihbarat ilk anda görüldüğünden çok daha sofistike ve sonuçları itibarıyla etkili bir istihbarat biçimidir. Ekonomik istihbarat stratejik plânda veriler kazandırabileceği gibi ülkelerin ekonomik kazanç sağlamasına da yardımcı olabilir. Bir ülkenin açık olarak ortaya koyduğu veya gizli bir şekilde izlediği politikayı analiz edebilmede kullanılacak en etkili araştırma mekanizmalarından birisi ekonomik istihbarattır. Örneğin, Türkiye 1990'ların başında Kafkasya ve Orta Asya (Batı Türkistan) bölgelerinde açık bir etkinlik politikası izlemeye başladığı zaman Batılı ve Doğulu istihbarat servislerinin yaptığı ilk analizlerden birisi Türkiye'nin böyle bir politika izlemek için yeterli ekonomik kaynağı olup olmadığını araştırmak olmuştur. Öte yandan, 1990'ların CIA uyduları Çin'in tahıl ekimi yapılan alanlarında yer altı sularının seviyesinin azaldığını tespit etmişlerdir. Bunun üzerine yapılan analizlerden Çin'de tahıl üretiminin azalacağı ve Pekin'in azalan kadar tahılı dünya piyasalarından almak üzere devreye gireceğini ve bunun da dünya tahıl fiyatlarını artıracığı tespiti CIA tarafından yapılmıştır. Bir

diğer örnek, Kasım 1971'de Fransız İstihbarat Servisinin Fransa Cumhurbaşkanı'nın Aralık 1971'de ABD'nin doları devalüe edeceği haberini vermesi üzerine Fransa elindeki dolarları satarak dünya piyasalarından Frank toplamasıdır. Görüldüğü gibi ekonomik istihbarat iki boyutlu olarak kullanılabilmiştir. Bu boyutları artırmak mümkündür.

Ayrıca ekonominin kimin, hangi iş gruplarının kontrolünde olduğu, bu grupların yapısı ve bağlantıları da ekonomik istihbaratın konusudur. Böylece gerekli durumlarda istihbarat servisleri hangi grupları veya kişileri hangi araçları kullanarak baskı altına alabileceğini bilir. Bu çerçevede bir örnek vermek gerekirse Asil Nadir'in firmasının İngiltere'de batırılması öncesinde çok büyük bir ihtimal ile bu tür bir istihbarat çalışması yapılmış, bütün bağları incelenmiş, ondan sonra operasyon başlamıştır.

Ekonomik istihbarat yapılması görece kolay olan bir istihbarat türüdür: çünkü ekonomik verilerin çok büyük bir kısmı açık kaynaklardan elde edilebilir. Ancak, bazen ülkeler belirli ekonomik verilerini gizleme veya yanlış veri açıklama yoluna gitmektedirler. Örneğin, ekonomik verilerini gizleyen Çin 1996 yılında finans haberlerinin Çin'e aktarılmasına da kısıtlama getirmiştir.²⁷

20. Yüzyılın son on yılında ekonomik istihbaratın doğası hızlı bir değişme göstermiştir. Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte ekonomik istihbaratın yeni yapısı ile hızla ön plâna çıktığı görülür. Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB'nin karşılıklı gerçekleştirdikleri, sosyalist ve kapitalist sistemlerin ekonomik kapasitelerini anlamaya yönelik istihbaratın, Soğuk Savaş sonrası dönemde değişen politik çerçevede pek de işe yaramadığı ortaya çıkmıştır. Carver, daha 1990'da Amerikan istihbaratının artık Batı Avrupa'ya yönelmesi gerektiğini söylerken, Turner, ABD'nin Japonya ve AB'ye yönelik ekonomik istihbarat yapması gerektiğini söylemiştir.²⁸ Kuruluşundan beri CIA düzenli olarak, dünya petrol üretimini, stratejik zirai ürünleri, dünya ticaretinin genel eğilimi hakkında istihbarat üretmiştir. Ama bu tür bir istihbaratın önemi ancak son on yılda artmıştır. ABD 'de 1990'lı yıllarda ekonomik istihbarat faaliyetleri toplam toplama faaliyetlerinin %9.40'ını oluşturmaya başlamıştır.²⁹ Daha 1991'de CIA direktörü Robert M. Gates, CIA'den istenen ekonomik istihbaratın bütün diğer istihbarat türlerini aştığını söylemiştir. 1990'lı yıllarda devletler ile özel sektör arasındaki iş birliği

²⁷ N. Polmar, T.B. Allen, s. 183.

²⁸ Herman, s. 125.

²⁹ Herman, s. 51.

.....
Ekonomik istihbarat
sadece yabancı ülkelere
yönelik olarak değil,
iç kaynaklara yönelik
olarak da yapılmalıdır.

artmaya başlamış, bu da devletlerin özel sektör hesabına casusluk yaptığı suçlamasını artırmıştır. Örneğin 1993'de Clinton, Amerikan Devletinin General Motors, Ford ve Chrysler ile mevcut otomobillerden üç kat daha gelişmiş, bir model

üzerinde çalışacağını açıklaması bu tür endişeleri artırmıştır.³⁰ 1994'te Amerikan servisleri, Amerikan firmalarının gittikleri uluslar arası ihalelerde rakip firmaların ihale kazanmak için verdikleri rüşvetler konusunda bilgi vermiştir. Yukarıda bahsedilen otomobil projesinin Enerji Bakanlığı kısmının koordinasyonunu gerçekleştiren Susan Tiermey, CIA'nın başka ülkelerin hangi alanlarda araştırma yaptıklarını bildirdiğini belirtmiştir.

ABD istihbaratının gittikçe ekonomik-teknolojik istihbarata kayması bir tesadüf değildir, 1993'te Başkan Clinton'un ABD'nin bazı sanayi dallarında rekabet yeteneğini arttırmak için Millî Ekonomik Konseyi kurması ile yakından ilgilidir. Millî Ekonomik Konsey, CIA'yı kendi karar-gahı gibi görmüştür.³¹ Ancak, şurası vurgulanmalıdır ki, uluslar arası, finans ve ticarete etkin olan Hazine, Merkez Bankaları ve her tür ekonomi uzmanı ve bürokratlarıdır. İstihbarat servisleri hâlâ ekonomik politikaları belirleyen veya sermaye piyasasında ne tür hareketlerin gerçekleşeceğini söyleyebilecek durumda değildirler.³²

Ekonomik istihbarat sadece yabancı ülkelere yönelik olarak değil, iç kaynaklara yönelik olarak da yapılmalıdır; çünkü böylece iki ülke arasında gerçek bir mukayese yapma imkânı ortaya çıkacaktır. Ekonomik istihbaratın değişen doğası ekonomik istihbarat ile teknolojik istihbarat arasındaki çizginin gittikçe incelmesine, ekonomik istihbaratın nerede bitip teknolojik istihbaratın nerede başladığına karar vermenin zorlaştığı bir dönemden geçmekteyiz. Ancak, ilerleyen sayfalarda bilimsel ve teknolojik istihbarat konusunda ayrıntılı bilgi verilecek ve aradaki fark teorik olarak izah edilmeye çalışılacaktır.

Ekonomik istihbarat ve bilimsel teknolojik istihbaratın Soğuk Savaş sonrasında yoğun bir hızla gelişmesi ve yayılması neticesinde bu istihbarat türlerine karşı en açık hedef durumuna gelen ABD'de önlemler konusunda ciddi adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu arada ABD'ye karşı

³⁰ N. Polmar, T.B. Allen, s. 183.

³¹ Robert Dreyfuss: Company Spies, www.mojones.com/mother_jones/MJ94/dreyfuss.html

³² Herman, s. 126.

yürütülen istihbarat çalışmalarında kullanılan yöntemlerde bilimsel araştırmalara konu olmaktadır. Aşağıda bu tür istihbarat çalışmaları ele alınmaktadır.

d)COĞRAFİ İSTİHBARAT

Coğrafya, dünya karaları ve denizcilerinin ve bir ölçüde atmosferinin, bunlar üzerindeki bitkilerin, hayvanların ve insanların bilimidir. Coğrafya, değişik fen ve sosyal bilimlerin ürettiği verileri kullanır ve bu verileri yer ve hareket çerçevesinde inceleyerek harita hâline getirir. Coğrafya, millî güç unsurlarını haritaya işleyen bir bilimdir.³³ Hem fiziki hem de sosyal bir bilim olan coğrafya, tanımlayıcı bir olmanın ötesine geçerek, değerlendirmeler ve gelecek ile ilgili öngörüler gerçekleştiren bir bilimdir.³⁴

Bir komutan, bir stratejik analizci, bir siyaset bilimci veya uluslar arası ilişkiler uzmanı bir ülkeyi, bir ülke ile ilgili herhangi bir sorunu ele alacağı zaman yapacağı ilk şey, o ülkenin içinde bulunduğu bölgesel coğrafyayı gömülü bir şekilde gösteren bir siyasî ve bir coğrafi haritada incelemektir. Haritaya bakmak değil ama haritayı görmek bir komutana, stratejik analizciye çok şey öğretecektir. Geçmişte ve günümüzde bir çok büyük askerî lider, topografya, hava koşulları ve iklimin sadece genel stratejiyi değil, muharebe ve takviye plânlarını da etkilediğini görmüşlerdir. Tarih, coğrafyayı yeterince dikkatte almayan asker ve sivil lidere çok ağır cezalar vermiştir.³⁵

Bir ülkenin coğrafi olarak nerede olduğu ile o ülkenin siyasal kaderi arasında bire bir ilişki vardır. Bir ülkenin genişliği veya küçüklüğü nüfusunun homojen veya heterojen oluşunu, İspanya gibi toplu ve sıkışık ve kısa hudutlu oluşu kolay savunulabilirliği, uzun ve dar oluşu sınırlarının kolay savunulamamasını beraberinde getirir.³⁶ Haritayı okuyabilmek, bir ülkenin ulusal stratejisini, imkânlarını, rakiplerini anlamak anlamına gelecektir.

³³ Polonya Harp Okulunda SSCB tanımı şu şekilde yapılmış: Rusya, Çin ve Polonya arasında bir tampon devlettir. Bu siyasal espride bile coğrafyanın önemi gizlidir. SSCB, Polonya ile Çin arasında Polonyalı Subaylar Harp Akademisine geçtiklerinde Çin'in Polonya'ya saldırması durumunda Polonya ordusunun batıya doğru çekilerek, Çin ordusunun doğu Polonya'yı işgal etmesine izin vereceğini, sonra saldırarak Çin ordusunu Polonya sınırları dışına çıkaracağını, böylece Çin ordusunun Rusya'dan iki defa geçeceğini hesabını yaparlarmış. Bir Polonya'ya gelirken, ikincisi de Çin'e geri dönerken. Bu Polonya esprisi de coğrafyanın ulusların tarihe bakışını yansıtmaktadır.

³⁴ İsmet Görgülü, *Askerî Coğrafya*, Harp Akademileri Komutanlığı Yayını, İstanbul 1992, s.1-2.

³⁵ John M. Collins: *Military Geography*, Profesyoneller ve Kamu İçin, Brassey's Baskısı, Washington 1998, s. XIX.

³⁶ Şenel ve Şenel, *Stratejik İstihbarat*, s.73.

Askerî Coğrafya İstihbaratı

Askerî coğrafya, askerî bir operasyonu etkileyebilecek olan bütün fiziksel ve kültürel unsurlardır; yani sınırlar, yeryüzü şekilleri, yerleşim yerleri. Diğer istihbarat çalışmaları genellikle askerî coğrafya dediğimiz coğrafyanın üzerine yerleşen güçlerle ilgilidir.

Görgülü, askerî coğrafyanın ilgi alanını dokuz temel başlık altında toplamıştır. Bunlar sırası ile;

- 1) Gelecekteki muhtemel savaşların stratejik bakımdan hangi eksenler üzerinde ve nasıl gerçekleşeceği;
- 2) Ana güç unsurlarının hangi coğrafi eksenler üzerinde ve hangi coğrafyalara yöneleceği,
- 3) Hangi coğrafi faktörlerin ne gibi şartlarda kullanılarak zafere ulaşacağı,
- 3) Bir ülkenin veya o ülke içerisindeki coğrafi bölgelerdeki güç ve kuvvet kaynaklarının neler olduğuna,
- 4) Bir coğrafi bölgede gerçekleştirilecek askerî harekâta kullanılması gereken birliklerin niteliklerini belirlemede,
- 5) Askerî coğrafyanın dikte ettirdiği çerçevede bu coğrafya da kullanılacak birliklerin eğitim, teçhizat ve teşkilâtlarını belirlemek,
- 6) Yeni donanımın belirlenmesinde,
- 7) Stratejik konularda millî menfaatlerin belirlenmesine, ulaşılmak istenen hedeflerin askerî strateji açısından belirlenmesine;
- 8) Taktik konularda ise doktrin geliştirilmesi için coğrafi çevrenin etkisini inceler.³⁷

Coğrafya ve Askerî Operasyonlar:

Askerî analizci öncelikle doğal yapının askerî operasyon üzerindeki etkilerini inceler. Önemli coğrafi özelliklerin analizi hareketin hedeflerine nasıl ve ne zaman ulaşılacağını belirler. Özellikle ekonomik merkezler (ulaşım, üretim, madenler ve depolar), politik merkezler (her türlü siyasal karar merkezi, valilik, kaymakamlık gibi), sosyolojik merkezler (nüfus yoğunlaşmasının olduğu yerler) ve askerî merkezler, askerî hareket alanları incelenir. Askerî hedeflerin savunulabilirliği ve vurulabilirliği aşağıdaki faktörlerin analiz edilmesine bağlıdır.

³⁷ İsmet Görgülü, *Askerî Coğrafya*, s.8-9.

- 1) Yer ve yer şekilleri, sınırlar,
- 2) Kıyılar ve çıkarma alanları,
- 3) Hava koşulları,
- 4) Topoğrafi,
- 5) Kentsel alanlar,
- 6) Askerî coğrafya bölümleri,
- 7) Stratejik alanlar ve iç yollar

Konum, Şekil ve Yer şekilleri, Sınırları

Bir ülkenin coğrafi konumu, dünyanın önemli merkezleri ile coğrafi ilişkisi, ticaret yolları veya temel ham madde kaynaklarına yakın olması/ üzerinde olması (Mısır/Süveyş Kanalı ve Basra Körfezi ülkeleri) bir ülkenin kaderini etkiler. Bir ülkenin fiziki büyüklüğü diğer faktörler ile birlikte göz önüne alındığında önemli bir husustur. Nüfus yoğunluğuna sahip küçük bir ülkede gelişmiş bir ulaşım sistemi vardır; ama diğer yandan nüfusun tümü ya da büyük bir bölümü ülkenin bir kısmında toplanmış olan bir ülkede küçük bir ülkeden askerî bir operasyon düzenlendiğinde pek farkı yoktur. Geniş bir ülkenin sağladığı kuruma modern ve üst düzey hareketli ordu karşısında önemini yitirebilir. Savunma günümüzde coğrafyadan çok askerî kapasitenin yitirebilir. Savunma günümüzde coğrafyadan çok askerî kapasitenin yeteneğine bağlıdır.

Özellikle diğer topografik özelliklerle birleştiğinde bir ülkenin şekli askerî operasyonların niteliğini kökten etkileyebilir. Düzgün, kısa sınırlar, uzun ve düz sınırlardan daha kolay savunulur. Aynı derecede önemli olan husus, Etkin Ulusal Bölge (EUB) kavramı ile ifade edilen, ülkenin en yoğun nüfusa sahip ve en gelişmiş bölgesidir. EUB dışında kalan alanlar, izole, nüfusu az, ekonomik olarak verimsiz, politik olarak önemsiz alanlardır. EUB'yi ele geçiren, bütün bir ulusu kontrol edebilir.

Sınırların uzunluğu ve ülkenin konumu askerî operasyonları etkiler. Dairesel bir şekle sahip olan ülke, sınırları içinde, sınırları kısa olmasına rağmen büyük bir kara parçası bulundurabilir. Ve bir ülkenin sınırlarının şekli dairesele olmaktan çıktıkça savunmak zorunda kaldığı sınırlar uzar. Ayrıca dağlar ve göller/ nehirler gibi doğal engeller sınırların savunulmasını kolaylaştırır.

Kıyılar ve Çıkarma Bölgeleri

Çıkarma harekâtlarını plânlayanlar kıyılar ve çıkarma alanları ile ilgili

olarak ayrıntılı ve doğru bilgi sahibi olmak zorundadırlar. Çıkarma harekâtları bir saldırı sırasında limanları ele geçirmenin ilk adımını oluşturur. Gerekli olan bilgiler çıkarma sahili ile ilgili yer bilgisi, engelleri de göz önünde tutan kıyıya çıkarma gemilerinin ne kadar yaklaşabileceğine dair bilgiler, gelgit hareketleri ile ilgili bilgiler, sahilin uzunluğu ve derinliği, eğilim ve sahilin hemen sonrasındaki alan ile ilgili bilgiler.Çıkarma bölgeleri ile ilgili istihbarat sahil yollarını, demiryollarını, hava alanlarını liman ve yakın yerleşim yerlerini kapsar.

Hava Ve İklim Koşulları

Hava kısa dönemli meteoroloji koşulları ifade ederken; iklim, uzun vadeli meteoroloji koşulları ifade eder. Sıcaklık, nem, sis, rüzgâr gibi hava koşulları, askerî operasyonları ve birlikleri, silâhların performansını etkiler. Örnek olarak, İran'a yönelik 1979 Amerikan özel operasyonunun kasım fırtınası sonucu başarısız olması verilebilir.

Topoğrafi

Topoğrafi, arazi, bitki örtüsü ve drenajın hepsi, askerî operasyonların başarısı için gerekli olan toprağın taşıyabilirliğini belirlemede çok önemlidir. Arazi özellikleri birliklerin hızını ve nasıl sevk edileceklerini, hangi silâh ve taktikleri kullanacaklarını belirler. Askerî analizci bir arazinin yüksekliklerini, düzlüklerini eğilimleri, drenajları değerlendirmesine katmalıdır. Böylece harekâtı plânlayanlar birliklerin hareketinin önündeki engelleri tespit ederek, ilerleme veya geri çekilme için gereken en iyi yolu belirlerler.

Drenaj alanları gölleri, ırmakları, (çöllerdeki kurumuş nehir yatakları da dâhil olmak üzere) insan yapımı kanalları kapsar. Musime bağlı olarak oluşan derinlikler, akıntılar, dip özellikleri, buzlanma kıyı bitki örtüsü hep dikkatle incelenmesi gereken hususlardır. Ordular çok su tükettikleri için içilebilir su kaynakları, bunların mevsimsel özellikleri bilinmesi gereken hususlardır. Bitki örtüsü birliklerin hareket yetenekleri üzerinde etkilidir.

Şehir Yerleşim Alanları:

Dünya nüfusunun gittikçe daha fazla bir kısmı şehirlerde yaşamaktadır ve terörizm ile şehir terörist hareketleri gittikçe arttıkça, şehirlerle ilgili istihbaratın önemi de artmaktadır. Yerleşim alanları ile ilgili istihbarat şunları kapsar:

- 1) Endüstriyel, ticarî, yönetsel, dinlenme ve yaşam merkezleri,
- 2) Şehir içi ulaşım ile şehri dış dünyaya bağlayan ana merkezler,
- 3) Radyo ve TV istasyonları, telefon ve telgraf istasyonları uydu istas-

yonları, elektronik santral ve ana aktarım hatları, yakıt depoları, su şebekesi,

4) Şehir nüfusunun dağılımı, yoğunluğu, büyüme hızı, aldığı göç, cinsiyet, yaş ve etnik özellikleri.

Askerî Coğrafya Bölgeleri:

Askerî coğrafya bölgesi, çevresel koşulların yeterince benzer olması nedeni ile askerî operasyonun bütün bölge boyunca aynı koşullar içerisinde yapılabilirdiği bölgedir. Bu tür bölgelerin sınırlarının belirlenmesi sadece çevresel faktörlerin değil, askerî operasyonların da anlaşılmasını gerektirir. Bir ülkenin büyüklüğü o ülkedeki askerî coğrafya bölgelerini tek başına belirlemez. Daha da önemli olan coğrafyanın kompleks bir yapıya sahip olup olmadığıdır. Yani büyük ama coğrafyası yeknesak olan bir ülkede, daha az askerî coğrafya bölgesi varken, küçük ama coğrafyası yeknesak olmayan bir ülke, daha fazla askerî coğrafya bölgesine sahiptir. Örneğin, Türkiye’de bir çok askerî coğrafya bölgesi mevcuttur.

Stratejik Alanlar, Yaklaşımlar Ve İç Yolları:

Milli kapasite/güç ve zayıflık değerlendirmeleri stratejik öneme sahip alanlar üzerinde yoğunlaşır. Bu değerlendirmelere bir ek de iç değerlendirmedir. Bir ülkenin stratejik alanları yavaş değişirken ulaşım sisteminin yapımı ve bozulması hızla gerçekleşir. Ve sürekli izlemeyi gerektirir.

POLİTİK İSTİHBARAT

Bir ülkenin uluslar arası etkisi kısmen onun uluslar arası politik hedefleri ve politikaları, liderleri, istikrarı, ekonomik gücü, nüfusu, kaynakları, iş gücü, uluslar arası ticaretteki durumu, gücü ve müttefiklerinin sadakatine bağlıdır.

Stratejik istihbaratın kalbi olarak da nitelenen³⁸ politik istihbarat, devletin tarihini ve iç politikasını araştırma ile başlar.³⁹ Siyasal güç nasıl dağılmıştır ve politik gücün kaynakları nedir? Ülkenin politik kültürü, inançları, öncelikleri ve politik süreç anlaşılmalıdır. Politik istihbaratta tarihsel yaklaşım çok önemli bir yer tutar. Bir ülkenin tarihsel yapısı anlaşılmadan politik analizin yapılması mümkün değildir; çünkü bugünkü toplumsal yapı tarihsel bir devamlılığa sahiptir ve ancak bu tarihsel süreklilik içinde araştırıldığında anlam kazanır. Tarihten

³⁸ Şenel ve Şenel, *Stratejik İstihbarat*, s. 46.

³⁹ Herman, s. 49.

koparılarak izah edildiğinde hiçbir psikolojik izah ne yeterlidir ne de doğru. A. Bozerman, haklı olarak tarihi, politik istihbaratın temel ve vazgeçilmez analiz aracı olarak kabul eder.⁴⁰ Tarihsel kavramlardan teori oluşturulamayacağı gibi kullanılan teorilerin hakkı ile anlaşılması dahi mümkün değildir. Esasen teori tarihin estetize edilmiş şeklerinden başka bir şey değildir.

Karar alma sürecini bilmek, kararların nasıl alındığını bilmek açısından çok önemli ve herhangi bir politik öngörü yapabilmek için gereklidir. Resmî veya gayri resmî karar alma süreci 1) görev alanları, 2) liderlerin kişilikleri, mesleki geçmişleri ve motivasyonları, 3) karar alma mekanizmasının kendisi ve politikacıya ulaşan bilgi. Stratejik analizci, analiz sırasında, bir politik sistemin teoride nasıl çalıştığı ile gerçekte nasıl çalıştığı arasındaki farkı göz önünde tutmalıdır. Yeterli politik istihbarat, bir ülkenin hangi politikayı izleyeceğine dair gereken bilgiyi verir. Ancak bu kurumların, kişilik ve süreçlerin sürekli izlenmesi gerekir.

İç politikaya yönelik istihbaratın toplanması ucuzdur. Çok büyük bir bölümü açık kaynaklardan ve diplomatların raporlarından toplanır. Öte yandan aşağıda ele aldığımız dış politik istihbaratın %10 civarındaki bölümü örtülü faaliyet gerektirir.⁴¹

Politik istihbaratın da öneminin arttığını görmekteyiz. Soğuk Savaş'ın bitmesi ile birlikte ABD bir yandan tek kutup hâline gelirken öte yandan çok kutupluluğa geçişi engelleme çalışmalarına başlamıştır. Pentagon 1994-1999 mali yılı savunma harcamaları taslağında yer alan şu cümleler bunun açık bir göstergesidir. "Büyük sanayi uluslarının menfaatlerini, onları bizim liderliğimize meydan okumaktan veya mevcut politik ve ekonomik düzeni değiştirmekten caydırmak için yeterince dikkate almalıyız.... Potansiyel rakiplerimizi daha büyük bölgesel veya küresel rollere talip olmaktan caydırarak mekanizmalara sahip olmalıyız."⁴² Diğer bir ifade ile dostlara yönelik politik istihbaratın artması söz konusudur. Pentagon' un bu tespitine benzer bir tespiti daha net bir ifade ile CIA'nın bilimsel dergisi olan "Studies in Intelligence " de bir CIA analizcisi aynı günlerde şöyle yazmıştır: "Sovyetler sonrası dönemde istikrar ABD'nin temel hedefi olduğu için dost ve müttefik başkentlerde ne olduğunun analizi ile Washington daha fazla ilgilenecektir. Siyasal analizin odağı daha geniş bir alana kayacaktır. " Bu tespitten çıkan sonuçta 21. yy'da politik istihbaratın daha fazla faydalanacağıdır.

⁴⁰ Adde Bozerman, s. 3.

⁴¹ Herman, s. 50.

⁴² Washington Post, 13 Mart 1992.

Anayasal Yapı:

Politik istihbarat bir devletin politik yapısı ve süreçlerinin anayasal çerçevesinin incelenmesi ile başlar. Anayasal sistem, hukuksal yapı, yasama, yürütme ve yargının yetkileri, insan hakları incelenir. Halkın bu inançlara bağlılığı da ayrıca incelenmelidir. Halkın anayasal sisteme güvensizliği, yabancılaşması, stratejik analizci tarafından hemen kaydedilmelidir.

Hükümetin Etkinliği:

Hükümetler siyasal sistemin beynini oluştururlar. Beyin vücut kontrolü ve yönlendirmesinde olduğu gibi, hükümetler de ülkeleri yönlendirirler. Bir hükümetin bir ülkeyi nasıl yönettiği öncelikli olarak siyasal ve sosyal sisteme ne kadar hâkim olduğuna bağlıdır.

Hükümetin operasyonlarının (karar ve eylem) analizi, onların etkinliği istikrarı ve dürüstlüğüne belirlemeye yöneliktir. Yaygın etkisizlik ve rüşvet, eğer yeni bir gelişme ise, hükümette bir değişimin işareti olabilir. Sürekli rüşvet ve etkisizlik ise halk da apeti ve herhangi bir değişimi etkileyememe gücü olarak yorumlanabilir. Analizci, bu iki temel kriteri kullanarak sistemin geleceği hakkında öngörülerde bulunabilir.

Dış Politika:

Milletlerin değişik hedefleri olduğu için dış politikaları komşularını veya bütün küreyi kapsayıcı hedefler içerebilir ve diğer ulusların menfaatleri ile çatışabilir. Stratejik analizciler milletlerin hangi menfaatlerini "yaşamsal" olarak nitelendirdiklerini tespit etmelidirler. Bir ulusun neleri menfaat olarak algıladığının tespit edilmesi, o ulusun izleyeceği muhtemel politikalar hakkında bilgi verir. Bir ulusun izlediği veya izleyeceği politikalar her zaman dış işleri bakanlarının, diplomatların, açıklamalarından anlaşılır. Aksine dış politik hedeflerin anlaşılması için ilkökul, orta okul ve lise tarih ve coğrafya kitaplarının incelenmesi, gayri resmî bilimsel literatürün taranması, en az resmî açıklamalar kadar öğretici olacaktır. Bu tür yayınlardan bir ulusun derinlerde yatan emellerini anlamak mümkün olacaktır. Bunun için yapılması gereken, tarih ve politika literatürlerinin ısrarla, satır aralarının okunarak takip edilmesidir.

Politik Partiler:

Modern dünyada siyasal partiler, siyasal karar alma süreçlerinin vazgeçilmez parçasıdır. Siyasal karar alıcılar, politik yaşama, ya siyasal partiler aracılığı ile katılarak yönetimi ele geçirirler ya da bazı gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi iktidarı ele geçirdikten sonra

kendi partilerini oluşturarak siyasal yaşamı yönlendirmektedirler. Özetle, politik istihbaratta siyasal partilerin analizi çok önemli bir yer tutar.

Politik analiz çerçevesinde siyasî partilerin kadroları, destekleyicileri, ideolojisi, parti programları, yöneticilerinin özellikleri, seçmenlerinin sosyal tabanları analiz edilmelidir. Ayrıca, bu partilerin iç ve dış ittifakları, çalışma yöntemleri inceleme kapsamında olmalıdır.

Politik Kültür:

Bir ülkenin siyasal analizini doğru yapabilmek için gereken sadece hukuksal-formal çerçeve yeterli değildir. Yerleşik politik kültürün de doğru analizinin yapılması lâzımdır. Politik kültüre dayanarak analiz yapılması için, uzmanlığın ötesinde o ülkenin genel kültürel yapısı ve politik kültürünü hissedebilmesi lâzımdır. Politik kültürü bir toplumun gerek o toplumun içinde siyasal sistemin içinde yer alan gerekse öteki siyasal oluşumlar dediğimiz, devlet, parlamento, hükümet, siyasî parti, kamu yönetimi, sendika, dernek, siyasal iktidar, demokrasi, seçim, anayasa vb. kavramlar konusundaki bilgisi, görgüsü, alışkanlıkları, yaklaşımları, tutum ve davranışlarının tümünü tanımlayabiliriz.⁴³ Politik kültür, a) inanç, fikir ve toplumsal değerlerin siyasal süreç üzerindeki etkisini, b) toplumsal var oluşun anlamını (örneğin, insan, insan olarak neye hak kazanmaktadır?), c) Toplumsal öncelikleri (örneğin toplumu başat sorun algılamasını), d) Güncel sorunları (örneğin toplumsal tepkileri) inceler.

Belli bir politik kültürel sürecin içinde yaşanması muhtemel olan dönüşüm süreçleri de tahmin edilebilir. Buna göre; veri bir zamanda ve sosyal mekanda; politik kültür çözümlenmeleri: a) Değerler ve inançlar ile politik tutum ve davranışların karşılıklı etkileşimini, b) Bu etkileşiminin bireysel tutum ve davranışların toplumsal tercihlere dönük etkilerini, d) Toplumsal tercihlerin politika yapımına ve kurumlarına dönüşmesini, e) Kurumlarda gözlenen politik değişimin uygulanmasını irdeler. Politik kültür incelemesi sadece statik bir durum belirlemesi yapmakla kalmaz, geleceğe yönelik belirli tespitlerde bulunmamızı da sağlar. Ruth Lane eğer incelenen toplumsal/siyasal aktörlerin veri inanç kodları biliniyorsa, içinde buldukları ortam hakkında elde bilgi mevcutsa nasıl kestirilebilir?" demektedir.⁴⁴

Baskı Grupları

Hemen bütün ülkelerde siyasî partilerin yanında resmî veya gayri resmî baskı grupları siyasal yaşamın bir parçası ve şekillendiricisidir. Baskı grubu, ortak çıkarlar etrafında birleşerek bunları gerçekleştirmek

⁴³ Ali Öztekin, *Siyaset Bilimine Giriş*, s. 210.

⁴⁴ Ali Yaşar Sarıbay ve Süleyman S. Ögün: *Politik Bilim*, s. 77-78.

amacı ile siyasal süreç ve otoriteyi etkilemeye çalışan grup olarak tanımlanır.⁴⁵ Baskı grupları işçi ve işveren örgütleri, lobiler, dernekler, etnik gruplar şeklinde karşımıza çıkabilir.⁴⁶ Stratejik analizci bunların amaçlarını, yöntemlerini, güç kaynaklarını, malî alt yapılarını, siyasal sistemi etkileyiş şekil ve etkilerini, uluslar arası bağlantılarını tespit etmelidir. Son dönemde mafya örgütlenmeleri de baskı grupları sürecinin bir parçası olarak değerlendirmeye başlanmıştır. Mafya yapılanmaları gizli çalışır, rüşvet verir ve tespit edilmesi güçtür. Baskı gruplarının doğru bir analizin gerçekleştirilmeden bir ülkedeki siyasal yaşamın doğru bir yorumunu yapmak mümkün değildir.

Seçim Süreci

İstihbarat açısından seçim süreçleri halkın tepkilerini, siyasal kadroların yapı ve programları ortaya koymaları açısından öğretici süreçlerdir. Stratejik analizci, incelediği ülkedeki seçimlerin incelenmesi sonucunda, siyasetin çok yoğun yaşandığı bu süreçten yeni bilgiler edinmenin yanında, bilgilerini ve yargılarını doğrulama ve yanlışlama imkânı bulacaktır.

Yıkıcı Faaliyetler

Birçok ülkede gizli örgütler veya gerilla grupları hükümeti devirme faaliyetinde bulunurlar. Bunlarla ilgili güvenilir bilgi toplamak zordur. Ancak büyüklükleri, üye tipleri, ilişkili olduğu örgütler, liderleri, kaynakları ve operasyon taktikleri ile ilgili temel bilgiler hemen toplanmalıdır. Yabancı ülkelerdeki çatışmaların izlenmesi rutin bir istihbarat faaliyeti hâline gelmiştir. Stratejik analizci, bir ülkedeki yıkıcı faaliyetlerin siyasal sistem, güvenlik güçleri, malî altyapı, etnik gruplar üzerindeki etkilerini inceleyerek, siyasal sistemin nasıl tepkiler verdiğini, sosyolojik yapının nasıl bir şekil aldığını, ekonominin üzerindeki baskıyı tespit ederek, o ülkenin gerçek stratejik hedeflerinden ne kadar uzaklaşıp uzaklaşmadığını belirleyebilir.⁴⁷

Politik istihbarat ve analizin yaşamsal önemi değişik somut örneklerde ortaya çıkmıştır. / Mart 1936'da askerden arındırılmış Rhineland'i işgal eden Alman ordusunun generalleri, Hitler'in dikkatini Fransa'nın Almanya'nın çok üstünde olan askerî gücüne çektiklerinde, Hitler, Alman generallerin dikkatini ulusal gücün önemli unsurları olan Fransız sinyal yapısındaki karışıklıklara ve Fransız Hükümetinin bir strateji ve bu stratejiyi uygulayabilecek irade gücüne dikkat çekmiştir.⁴⁸

⁴⁵ Münci Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, s.193.

⁴⁶ bkz baskı grupları için Mehmet Akad, *Baskı Gruplarının Siyasal İktidarla İlişkileri*, İstanbul 1976.

⁴⁷ Herman, s. 50.

⁴⁸ David Jablonsky, *National Power*, s.12.

BİLİMSEL VE TEKNİK İSTİHBARAT

Bir ulusun bilimsel ve teknik kapasite ve faaliyetlerini tespiti yönelik istihbarattır. Silâh sistemleri sofistike hale geldikçe, bilim adamlarının geliştirdiği araştırma programlarının bunların silâh sanayisine uygulanabilirliğinin keşiflerinin incelenmesi gerekir. İlke olarak bilimsel-teknik istihbarat orduların yeni silâh ve donanımlarını ve etkinliklerini incelemek için yapılmak ile birlikte Soğuk Savaş sonrasında nitelik değiştirerek ekonomik sektöre eklenmiş ve firmalar içinde yapılmaya başlanmıştır.

Klasik istihbarat literatüründe ekonomik istihbaratın dışında ele alınan sanayi casusluğu da son dönemde ekonomik istihbaratında doğasında ortaya çıkan gelişmeler neticesinde ekonomik istihbaratın bir parçası hâline geldiği gözlemlenmektedir. Eskiden firmalar arası bir casusluk olan sanayi casusluğu, artık ulusların birbirlerine yönelik olarak gerçekleştirdiği, istihbarat servislerinin dâhil olduğu bir süreç hâline gelmiştir.

Sanayi casusluğu, ekonomik istihbaratın aksine, açık kaynaklardan gerçekleşmediğinden, istihbarat servislerinin bu süreçte dâhil olması 1990'larda yoğun bir istihbarat faaliyetini başlatmıştır. Bazı çevrelerde sadece ulusal menfaat için yapılan ekonomik istihbarattan firma menfaatleri için yapılan ekonomik casusluğa geçilmiştir. CIA, ve FBI, 1990'lı senelerde ABD'ye karşı yapılan sanayi casusluğuna karşı daha yoğun olarak karşı koyarken, 1994'ten itibaren "Millî Karşı-İstihbarat Merkezi" ABD'ye karşı yapılan sanayi casusluğu ile mücadeleyi koordineye başlamıştır. Sanayi casusluğunun siyasi anlamda müttefik olan ülkeler arasında gerçekleştiği CIA, 1987'de Japonya'nın istihbarat kaynaklarının %80'ini ABD endüstrisine yönelttiğini açıklamıştır. 1992'de FBI, Fransız istihbaratının IBM ve Texas Instruments'e karşı operasyon düzenlendiğini açıklamıştır. Fransız ekonomik istihbaratının gerçekleştirilmesinde Fransız Deniz Kuvvetleri önemli rol oynamaktadır.⁴⁹ Aynı sene Amerikan ordusu için üretim yapan Recon/Optical fabrikası İsrail'i bir casus kamerayı çalma girişimi ile suçlamış, İsrail meselenin mahkemeye intikal etmemesi için 3 milyon dolar ödemiştir.

1993'te CIA Amerikan uçak ve uzay firmalarının Fransız istihbaratının hedefi olduğunu açıklamıştır. Bazı hesaplara göre yoğun olarak ekonomik istihbarat ve sanayi casusluğuna yönelen Fransızlar % 80 açık %20 gizli kaynaklardan bilgi toplamaktadırlar. CIA direktörü (1977-1981) Amiral Turner, CIA'nin askerî amaçlar ile sanayi casusluğu yaptığını söylese de bu bilgileri Ticaret Bakanlığı'nın düzenlediği

⁴⁹ Intelligence News Letter, No 373, 6 Ocak 2000.

toplântılarda Amerikalı iş adamları ile paylaşmıştır. Daha sonraki yıllarda CIA, sanayi casusluğu yapmayı reddetse dahi, 1990'larda yukarıda vurguladığı gibi sanayi casusluğuna geri dönmüştür.⁵⁰ İngiliz istihbarat servisi, MI6'nın, Fransız ve Alman Sanayine yönelik olarak gerçekleştirdiği istihbarat faaliyetleri, ekonomik istihbaratın sadece AB ile ABD arasında değil, aynı zamanda AB içinde gerçekleştiğini de göstermektedir.⁵¹

SOSYOLOJİK İSTİHBARAT

Toplum, insanların kendi aralarındaki ilişkiler ile doğa ile olan ilişkilerinin bütünü olarak en yalın şekilde tanımlanabilir.⁵² Toplumu inceleyen bilim ise sosyolojidir. Sosyoloji toplumu, toplumsal davranışları, kurumları inceler ve bunların ötesine geçerek toplumsal evrimin yasalarını araştırır. Evrimde rol alan güçleri tahlil eder. İdeolojilerin çatışmasını insan iradesinin toplumsal süreci nasıl etkilediğini araştırır.⁵³ Bazen bütün bir insanlık, bazen kutsal büyüklükte coğrafi alanlar bazen de dinsel belirlenimli kültür alanları ortak/sosyolojik özellikler taşımak ile birlikte her ülkenin kendisine özgü bir sosyolojik yapısı vardır. Sosyolojik istihbarat bu yapının çözümlenmesi için gereken veri toplama ve analiz sürecini kapsar. Sosyolojik istihbarat altı temel alana yönelir. Bunlar :

- 1) Nüfus (yerleşim, artış oranı, yaş ve cinsiyet, yapısı, iş gücü göç, askerlik çağındaki erkek nüfus, ırk grupları, etnik gruplar)
- 2) Sosyal karakteristikler (etniklilik, aşiretçilik, sosyal skala, resmî ve gayriresmî örgütler, sosyal hareketlilik)
- 3) Kamuoyu
- 4) Eğitim
- 5) Din: (dinin yapısı, dinî grupların karar alma süresine etkileri, dini grupların devlet arasındaki çatışmalar, dini gruplar arası ilişkiler)
- 6) Sağlık ve sosyal güvenlik sistemi
- 7) Genel Kültürel Özellikler
- 8) Zihniyet Analizi

⁵⁰ N. Polmar, T.B. Allen, s.277-278.

⁵¹ Intelligence News Letter No 398-25 January 2001.

⁵² Ergun Doğan, *Sosyoloji ve Tarih-Sosyolojide Yöntem Sorunu*, Der Yayınları Genişletilmiş 2. Baskı İstanbul 1982, s.15-16.

⁵³ Ergun, Doğan, *Sosyoloji ve Tarih-Sosyolojide Yöntem Sorunu*, s. 15.

Nüfus, İş Gücü Ve İş:

Nüfus, yapısı, kalitesi, özellikleri açısından realist ekolün kurucusu Hans Morgenthau tarafından coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, askerî hazırlık, millî karakter, millî moral ve hükümetin kalitesi ile birlikte nüfusu millî güç unsurlarından birisi olarak kabul eder. Diğer realist teorisyenler tarafından da kabul edilen bu yaklaşım gerçekten de realite ile uyum içindedir. Nüfus yapısı, kalitesi, özellikleri açısından bir millî güç veya zaaf unsuru olabilir. 1961'de gerçekleşen Çin-Hint savaşında Çin ordusunun sınırı geçmesi karşısında gülen Hintli aydınlar, "Çin Hindistan'ı işgal edecekmiş!" esprisini yapmaktaydılar. Hintli aydınları bu özgüvene sevk eden Çin'den sonra dünyanın ikinci büyük nüfusuna sahip olması idi. Yukarıda da anlatıldığı gibi nüfus hiçte küçümsenmemesi gereken bir millî güç unsurudur. Hatta Hindistan'da olduğu gibi çoğu zaman yük olan ve kalitesi yüksek olmayan bir nüfus bile belirli şartlar altında belirleyici bir millî güç unsuru olmaktadır.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde hızlı nüfus artışları da Batı dünyasında da görülen, yaşlanan nüfus sendromunu ciddi stratejik tehditleri doğasında barındırmaktadır. Nüfus istihbaratı bütün bunlardan dolayı gerçekleştirilmesi kaçınılmaz olan istihbarattır.⁵⁵

Demografik istihbarat, nüfus sayımlarını kullanarak nüfusun yapısını, dağılımını analiz eder ve bu analiz birçok ülke nüfus sayımı sonuçlarını analizli olarak yayınladığı için kolaydır. Ayrıca gizli olmayan birçok kaynak nüfus analizlerini yaptığı için demografik istihbaratın ilk aşaması oldukça kolaydır. Ancak, daha sonra nüfusun yapısı ile onun ekonomik, kültürel, politik, askerî ve sosyal özellikleri arasında ilişki kurmak aşaması daha zordur. Örneğin, bir ülkenin nüfusu 1/3 olmalıdır. Böyle bir ilişkiden hareketle ülkenin orta ve uzun vadeli politik istikrarını ve askerî gücünü anlamak açısından önemlidir.

Çok çarpıcı bir demografik verilere yönelik stratejik istihbarat çalışması Washington Post yazarlarından Joel Garreau'nun "The Nine Nations of North America"/1981 adlı kitabıdır. Kitaptan Kuzey Amerika'daki etnik grupların yoğunlaştığı bölgelerin, analizini yaparak, herhangi bir parçalanma durumunda ortaya çıkacak etnik devletleri öngörmüştür.

Nüfusun incelenmesinin stratejik bilgi oluşturması gerçeğini somutlaştırmak için aşağıdaki iki örneği verebiliriz: "2025 yılında Batı

⁵⁵ Brian Nichiporuk, *The Security Dynamics of Demographic Factors*, RAND Cop., Santa Monica 2000 bu konuda yapılan ilginç çalışmalardan birisini oluşturmaktadır.

Avrupa'da nüfusun %22.4'ü 65 yaş ve üzerinde olacaktır. Bu veriden hareketle Avrupa'da geleceğe yönelik ekonomik, askerî ve politik analizler yapılabilir. Örneğin, nüfusun %22.4'ünün 65 yaş üstü olması çalışan nüfusun emekli nüfusu desteklemesinin zorlaştığı bir yapı anlamına gelir. 2050'de AB, 75 milyon göçmene ihtiyaç duyacaktır. Bu ordunun yapısı ile ilgili bilgide, üretmeye yardımcı olacak bir veridir.⁵⁶

Halkın Özellikleri

Bir ulusun milli bütünlüğünü sağlamlaştıran veya ulusal bütünlüğünün dağılmasını sağlayan özellikler en önemlileridir. Konuşulan dillerin sayısı ve dağılımı bunların konuşulmasına karşı ön yargı olup olmadığı, sosyal skala ve bununla ilişkili olarak gelir dağılımı, etnik sosyal grupların kompozisyonu ve büyüklüğü incelenmelidir. Eğer sosyal parçalanmalar ekonomik ve coğrafi parçalanmalar ile desteklenirse politik istikrarsızlık olasılığı artar.

Halkın özelliklerinden yola çıkılarak yapılan bir istihbarat çalışması örneği ise Tunus'ta, İspanyol Yahudileri'nin İslâm öncesi dönem dili ile ilgili yaptıkları çalışma gösterilebilir. Bu çalışmanın çıkış noktasını, milletlerin dili ve dini değişir; ama karakteri değişmez varsayımı oluşturmuştur.⁵⁷

Halkın özelliklerini, politik eğilimlerini dikkate almadan hareket etmek galip işgalci orduların işini bile çok zorlaştırabilir. Örneğin, Rusya Seferi'nin ilk aylarında Nazi ordularını kurtarıcı gibi karşılayan Slav halklar Nazi ırkçılığı tarafından aşağı ırk muamelesi görüp ezilmeye başlanınca tekrar Stalin'i desteklemeye başlamışlardır.⁵⁸ Öte yandan Doğu Türkistan'ı işgale hazırlanan Japon ordusu 30.000 askerini bir tören ile Müslümanlığa geçirmiş ve Doğu Türkistan'a kurtarıcı niteliğinde bir ordu olarak girmeyi tasarlamıştır. Bu hareket Doğu Türkistan'daki Müslüman halka yönelik psikolojik operasyondur ve temelinde halkın inançlarının tanınması vardır.

Sosyolojik istihbaratın mükemmel örneklerinden birisi de ve Arap ordularının neden başarılı olmadıklarını inceleyen "Why Arabs Lose Wars?" başlıklı incelemedir. Araştırma da Arap ordularındaki yapılanma a) kültürün rolü, b) bilgi gücüdür, c) eğitim sorunu, d) subay ve askere karşı, e) karar verme ve sorumluluk, f) müşterek harekât, g) güvenlik ve paranoya, 4) güvenlik hususunda kayıtsızlık başlıkları altında incelenmiştir.

⁵⁶ Simon Jenkins, The Times, 6 Haziran 2001.

⁵⁷ Bu çalışmayı Tunus'da dil okulunda Arapça öğrenen bir öğrencim tespit etmiş ve aktarmıştır.

⁵⁸ Gehlen, s. 57.

Araplar, Avrupa'da şövalye geleneğinden gelen yüz yüze çarpışma yerine ağırlıklı olarak aldatma ve hile üzerine kurulu bir savaşma geleneğine bağlıdır. Arap ordularındaki muhabere yeteneği yeterli değildir ve aşırı merkezileşmiş, inisiyatifi öldüren, bilginin manipüle edilmesi ve genç subayların liderliklerinin öldürülmesine dayanan bir sistem, Arap kültüründen kaynaklanmaktadır.

Bilginin güç olduğunu bilen Arap subaylar, bilgiyi paylaşmayı tekellerinde tutmakta ve vazgeçilmez olmaya çalışmaktadır. Bu tavır bilginin yaygınlaşmasını engellemektedir. Eğitim sistemi ise kurallar dışında düşünmeyi yasaklayan yaratıcı düşüncüyü engelleyen bir yapıya sahiptir. Arap subayları taktik düzeyde ve silâh teknolojisinde iyi sayılabilecek bilgiye sahip olmakla birlikte liderlik yeteneğine sahip değildirler. Subaylarla erler arasında subayın sosyal statüsünü fazlasıyla vurgulamasından kaynaklanan bir uçurum vardır. Ve bu uçurumu aşacak bir subay sınıfının olmaması, subaylarına güvenmeyen birliklerin muharebe stresi ile dağılmasına neden olmaktadır. Antidemokratik bir atmosferin yaşamın bütün alanlarına taşıdığı bir ortamda sorumluluk ve karar alma yeteneğinin gelişmesi anlaşılır nedenler ile Arap yöneticilerin özellikle de subaylarında arzuladığı bir husus değildir.

Müşterek harekâta Araplar güçlü yan değildir. Bire bir İsraili askerlerden hiç de geri olmayan Arap askerî topçu, hava kuvvetleri, piyade, zırhlı birlikleri müşterek harekâtı başarılı olarak gerçekleştirememektedirler. Bunun üç kültürel/sosyolojik nedeni vardır. Birincisi, Araplar, Araplar dışında hiç kimseye güvenmezler. Oysa, müşterek harekât, katılan unsurların karşılıklı güvenine dayanır. İkinci neden, etnik, aşiret ve mezhepsel farklılıklar ve bunların iktidar alanına olduğu gibi orduda da yansımaları müşterek harekâtı güçleştirir. Üçüncü olarak Arap yöneticiler, kendi ordularını da "böl ve yönet" ilkesi ile yönettikleri için müşterek harekâtı gerçekleştiren birlikler birbirlerine rakip hâline gelir.

Araplarda güvenlik meseleleri bir paranoya hâline gelmiştir ve bu da bilgi akışını engelleyen bir diğer husustur. Ayrıca bu tavırla tam bir tezat halinde birey olarak askerî veya birliğin güvenliğine karşı ciddi bir ilgisizlik söz konusudur.⁵⁹ Özetle, Arap yöneticileri, Arap kültürünün de sağladığı uygun zemini kullanarak, rakip orduları yenmek değil, kendi halklarını kontrol etmeye ordularını yetiştirmektedirler. Bu tür bir sosyolojik istihbarat çalışmasının askerî değeri ortadadır.

⁵⁹ Norville de Atkine, "Why Araps Lose Wars" MERIA, Cilt 4, Sayı 1, Mart 2000, ss. 16-17.

Kamuoyu:

"Kamuoyu, belli bir zamanda, belli bir tartışmalı sorun karşısında, bu sorunla ilgilenen kişiler grubuna veya gruplarına hakim olan kanaattir.⁶⁰ Bu tanımdan çıkaracağımız sonuç, her ülkede değişik zaman dilimlerinde değişik konular etrafında farklı kamuoylarının oluşabileceğidir. Bundan dolayı kamuoylarının oluşum nedenleri, kamuoyu önderleri, önderlerin motifleri, oluşan kamuoylarının arkasında bir yabancı bağlantının olup olmadığı incelenmelidir. Ancak, bu sürekli değişim içinde olan kamuoylarının etnik veya dini, mezhepsel kamuoyları da vardır. Bu tür yapılara mensup insanlar değişik olaylar karşısında aidiyet duygusu ile benzer tepkileri gösterirler. Düşünce üzerinde oy birliğinden çok farklı görüşlerin toplumun parçalamasına kadar değişik aşamalara bölünmüş olabilir. Stratejik analizci bu durumlarda özellikle örgütsel yapıları, politik veya ekonomik güçleri paramiliter güçleri, kişisel kontakları ile hükümeti veya toplumu etkileyebilecek olan grupları, özelliklerini incelemelidir. Stratejik analizci bu inceleme sırasında tarafsız kalmaya devam etmelidir. Onun için önemli olan kimin haklı olduğu değil, bu haklılığın doğuracağı politik/toplumsal sonuçlardır.

Bu çerçevede önemli bir istihbarat hedefi de özellikle ulusal medyadaki baş aktörlerdir. Bundan dolayı basın, televizyon, filmler, eğitim kurumlarının ürünleri sürekli analiz edilmektedir. Stratejik Analizci elindeki o ülkenin ulusal hedefleri, politik yapısı, jeopolitik durumu ile ilgili bilgilerle medya haberlerini birlikte analiz ederse, medyada çıkan şüpheli haber/yorumların gerçek olup olmadığını anlayacaktır.

Eğitim:

Eğitime yönelik istihbarat, sürekli izlemeyi gerektiren ve tespit ettiği verilerin, bilgilerin sonuçlarını ancak uzun vadede alabilen bir istihbarat türüdür. Eğitime yönelik bir istihbarat ile hedeflenen bir ulusun geleceğe yönelik plânlarının deşifre edilmesidir. Devletin hangi alanlarda eğitimi teşvik ettiği, ilerde, hangi alanlara yatırımların aktarılacağına bir göstergesidir. Örneğin, atom mühendisliği eğitimi yapan yeni fakültelerin açılması, öğrencilerin bu konuda yüksek lisans doktoraya teşvik edilmesi ve yurt dışına eğitime yollanması, incelenen ülkenin, atom enerjisi ve atom silâhlarına yatırım yapacağını açık bir göstergesidir. Yani eğitimin, eğitime yapılan yatırımın incelenmesinin bir ülkenin kalkınmasının alacağı yönün kestirilmesi, uzun süreli ekonomik büyümesinin yönünün belirlenmesi için çok önemli bir araçtır. Ancak,

⁶⁰ Münci Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, Ankara 1997, s.147

eğitim Acem kılıcı gibi iki tarafı keskin bir araçtır. Eğer modern eğitim sürecinden geğen kitlelere iş bulunur ise ekonomik gelişmeler büyüerek devam eder; ancak eğitilmiş kitleler işsiz kalırsa bunlar hükümete yönelik bomba olur. Diğer bir ifade ile modern eğitim sürecinin incelenmesinden çıkarılabilecek bir sonuçta, eğitilmiş insanlara iş bulunmamasının orta ve uzun vadede sosyal patlamalara neden olabileceği göz ününde tutulmalıdır.

Stratejik analizci eğitimin genel karakteri ile eğitimin kalitesini de incelemelidir. Yurt dışında okuyan öğrenciler, ne okudukları, uluslar arası yarışmalarda aldıkları dereceler, beyin göçü nedenleri tespit edilmelidir. Yabancı dil eğitimi ve seviyesi ayrıca saptanmalıdır.

Din:

Din, insanların ve toplumların yaşamlarını şekillendiren en önemli toplumsal müesseselerden birisidir. İnsanlar dindar olsunlar veya olmasınlar ait oldukları toplumların inandıkları dinler tarafından günlük yaşamlarında, düşüncelerinde, estetik zevklerinde büyük ölçüde şekillendirilirler. Bir toplumun dinsel yapısının analizi yapılmadan anlaşılması mümkün değildir. Bunun için stratejik analizci, dinin dinsel kurumların ve öğretilen toplumsal ve politik etkinliğini anlamalıdır. Bunun için dinin kendisi, felsefi yapısı onu etkileyen tarihsel ve teolojik süreç içinde onun etkileyen kaynakları, dinin öngördüğü insan modelini incelemelidir. Ülkedeki değişik dinlerin/ mezheplerin varsa büyüme hızı, rejime karşı tavırları, hükümetin dinî gruplara karşı tavrı tespit edilmelidir.

Sağlık ve Sosyal Güvenlik:

Sağlık ve Sosyal güvenlik sisteminin güçlülüğü, bir halkın devletini sahiplenmesinin en önemli kriterlerinden birisidir. Sağlık ve sosyal güvenliğin zayıflaması, halkın devlete olan güveninin azalmasına, devlete yabancılaşmaya, ulusal hedeflerin ortadan kalkmasına veya oluşturulamamasına neden olacaktır.

Sağlık ve sosyal güvenlik ile ilgili istihbarat, kamu sağlığı, sosyal sigorta, yaşam koşulları, evsizler, boşanma, uyuşturucu kullanımı suçluluk oranı ve bütün bunlarla mücadele konularında bilgi toplar ve analiz yapar. Bir ulusun canlılığının / zindeliğinin en önemli kriterlerinden birisi yaşam uzunluğudur. Bu aynı zamanda sağlık sisteminin güçlülüğünü de gösterir.

Genel Kültürel Özellikler:

Sosyolojik istihbarat kapsamında incelenmesi gereken hususlarda birisi de bir ülkenin kültürel yapısının incelenmesidir. Gerek sosyolojik

istihbarat kapsamında din, eğitim, kamuoyu, halkın demografik ve etnik özellikleri bağlamında kültürel yapıda incelenebilir. Klâsik istihbarat literatüründe bu yol tercih edilmektedir. Ancak bu kitapta kültürel yapının ayrı bir başlık altında incelenmesinde fayda görülmüştür. Hatta, stratejik istihbarat sürecinde kültürel istihbaratın ayrı bir uzmanlaşma dalı olarak ele alınmasında büyük fayda vardır. Hâli hazırda kültür stratejik bir değer/unsur olarak algılanmamakta, Paul M. Belbutowski'nin dikkat çektiği gibi stratejik plânlamaya yüzeysel olarak dâhil olmaktadır.⁶¹

Oysa en az ekonomi gibi stratejik bir değer olan kültürün stratejik analizi gerçekleşmeden tam bir analiz yapılması mümkün değildir. Şahadetin Türk kültürü içindeki yerini analiz etmeden Türk ordusunun savaş yeteneğini anlamak mümkün değildir. Kamikaze pilotları ancak Japon dinsel törenleri ile değil, daha geniş bir ulusal kültür çerçevesinde ele alındığında izah edilebilir. Özellikle kültür yapısının temel belirleyicilerinden birisidir.⁶² 2. Dünya Savaşı'nın başlamasından kısa bir süre önce, Paris'teki Türk askerî ataşesi Ankara'ya verdiği bir raporda Paris'te bir kafede yaşadığı bir olaydan yola çıkarak Fransa'nın çıkacak bir savaşı kaybedeceğini yazmıştır. Türk askerî ateşe, kafede garsonların Fransız subaylara karşı davranışlarından yola çıkarak, subaylara saygısız davranan bir halkın savaşı kaybedeceği sonucuna ulaşmıştır.

Zaman kavramı kültür-bağımlı bir kavramdır ve bütün kültürlerin farklı zaman anlayışları vardır. Batı dünyasında zaman kemiyetsel/kuantitiftir. Oysa Uzakdoğu, Ortadoğu, Hint kültürlerinin zaman anlayışı farklıdır. Zaman anlayışının farklılığı ve anlaşılmaması durumunda, stratejik değerlendirmelerin yüzeyselliği tehlikesi ortaya çıkacaktır. Örneğin, Amerikan askerleri Vietnam'da Vietkong'un sabrını ve nihâi zafer için bugünün galibiyetinden vazgeçebilmesini anlamamıştır.⁶³ Savaş ile kültür arasındaki çarpıcı bir ilişkide Batılılar ile Doğulu ve Orta Doğuluların savaşa bakışları arasındaki fark da kendisini ortaya koymaktadır. Batılılar savaşı Clausewitz'in anlattığı anlamda başka bir aracın kalmadığı ortamda, düşmanı yenerek irademizi kabul ettirmek amacıyla yapılan bir eylem olarak değerlendirirken oysa Doğu ve Orta Doğu'da savaş askerî olarak bir eylem olarak görülmektedir. Doğu ve Orta Doğuda savaş askerî olarak kazanılmasa dahi, politik olarak kazanılması mümkün başvurulması gereken bir yöntem olarak algılanır.⁶⁴ Doğu ve Orta Doğunun genel kültürel yapısını bilmeyen Batılı

⁶¹ Paul M. Belbutowski, "Strategic Implications of Cultures in Conflict, *Parameters*, Bahar 1996, s.2.

⁶² Adda B. Bozeman, a.g.e., s.1.

⁶³ Paul M. Belbutowski, "Strategic Implications of Cultures, in Conflict, *Parameters*, Bahar 1996, s.5.

⁶⁴ Dearth v Goodden, s.240.

analizcinin bir Arap devlet adamının hangi çerçevede karar alacağını kestirmesi mümkün değildir.

Zihniyet Analizi:

Yukarıda sosyolojik istihbarat çerçevesinde incelenen bütün alt inceleme unsurların tetkikinin getireceği nokta, toplumsal zihniyet analizidir. Zihniyet analizinin amacı, dinsel ve töresel inançlardan yaşayış tarzı ve etnik kalıpları, düşünce, estetik zevk ve davranış kalıplarından politik inanç ve eylemlerden hareketle, incelenen topluma hâkim olan genel zihniyeti, özellikle de yönetici sınıfına hâkim olan genel zihniyeti analiz etmektir.⁶⁵ Zihniyet analizinin temel amacı, zihniyetten hareketle karar alıcıların düşünce ve karar alma yapılarını analiz etmek, alacakları kararları öngörmektir.

ULAŞIM ve İLETİŞİM İSTİHBARATI

Ulaşım istihbaratı, bir ülkenin askerî ve ekonomik nakil gücünü tespit için demir yolu, kara yolu, iç su yolları, boru hatları, limanlar, hava meydanları gibi ulaşım yollarına ve yolların taşıma kapasitesine yönelik bilgi toplar ve analiz yapar. Barış döneminde nerede ise tamamen sivil amaçlı kullanılan ulaştırma alt yapısı bir savaşın başlaması ile orduların savaş alanlarına aktarılmasını sağlayan ana damarlara dönüşürler. Bu ana damarlar ile ilgili olarak elinde yeterince bilgi olmayan bir Genelkurmay Karargahının düşman Genelkurmayın ne zaman nereye ve ne güçte askerî yığınak yapacağını kestirmesi, diğer bir deyişle savaşın akışını öngörmesi mümkün değildir. Ulaşım ağının bütün sivil görünümüne rağmen askerî özü "List'in Almanya'yı demiryolu ile birleştirme projesinin temelinde ordunun içeriden sınırlara hızla nakli ve böylelikle Almanya'yı duvarları olmayan bir kaleye çevirme düşüncesinde somut bir şekilde ifade edilmektedir."⁶⁶

İletişim istihbaratı ise radyo, televizyon, telefon, telgraf, denizaltı kablo ve ilgili iletişim medyası da dâhil olmak üzere sivil ve askerî iletişim merkezi ve sistemlerine yönelik olarak yapılan istihbarattır. İletişim istihbaratının amacı sistemin kapasitesi ve zayıf yanları ile elimizdeki sistemlerden daha üstün olup olmadığını tespit etmektir. İletişim ve ulaşım sistemlerinin büyüklüğü ve gelişmişliği bir ulusun ekonomik gelişmişliği ile yakından ilgilidir. Gelişmiş ülkelerdeki gelişmiş ve yaygın iletişim sistemi geçici kesintilere açık hale getirmekle birlikte, esnek ve bol olması nedeni ile sistem bu kesintileri kolayca aşar. İletişim istih-

⁶⁵ Sabri F. Ülgener, *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*, Der Yayınları, İstanbul 1981, s. 13-15.

⁶⁶ *Modern Stratejinin Yaratıcıları*, s. 196-197.

ekonomik sosyal ve askerî olayı anlamayı ve öngörmeyi amaçlayan evrensel bir sosyal bilimdir. İstihbarat disiplinin bugün ulaştığı noktada istihbaratı canlandırması hususunda akla gelen kişilik, 007 James Bond değil, S. Holmes'dür.

Özellikle, stratejik istihbarat sosyal ve fen bilimlerini bir araya getirip, çok-disiplinli bir yaklaşım ile geleceği anlamak için yaptığı çaba, stratejik istihbaratı gerçek bir bilimsel disiplin, stratejik analizciyi de bir sosyal bilimci yapmaktadır. Bundan dolayı, ABD ve Batı Avrupa'da güvenlik bilimleri ve sosyal bilimler lisans, yüksek lisans, doktora programlarında istihbarat ders olarak okutulduğu gibi, bilimsel istihbarat dergileri ve kitapları yayınlanmaktadır.

Stratejik istihbaratın insanlığa çok önemli katkısı, onun geleceği görme çabası ve bu çabanın siyasi, askerî, ekonomik ve sosyal istikrara yaptığı katkıdır. Stratejik istihbarat, karar alıcıların kendilerini rakip ve dost güçlerin niyetleri hakkında daha bilgili hissetmelerini sağlar. Bu bilgili hissetme durumu, karar alıcıların kendilerini daha güvende hissetmelerinin ve bundan dolayı istikrarı bozucu eylemler içine girmemelerini de sağlar.